

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Eva Kalandrová

Agresivita u dětí a mládeže v současné době

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, a že jsem použila prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne 20. 6. 2013

.....
Podpis

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Aleně Petrové, PhD., za odborné vedení bakalářské práce, za čas, který mi věnovala a také za užitečné konzultace a rady.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Eva Kalandrová
Katedra:	Psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Alena Petrová, PhD.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Agresivita u dětí a mládeže v současné době
Název v angličtině:	Contemporary children and juvenile aggressiveness
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce je zaměřena na aktuální problematiku agresivity u dětí a mládeže. Je členěna na část teoretickou a praktickou, kdy každá z kapitol pojímá agresivitu z jiného hlediska. Práce vymezuje základní pojmový aparát v této oblasti, charakterizuje druhy agrese, související pojmy s agresivitou, její projevy a zabývá se také i rozdíly v chování chlapců a dívek. Dále popisuje faktory, podílející se na vzniku agresivity z hlediska vnitřního a vnějšího působení, stejně tak popisuje i příčiny, v jejichž důsledku dochází ke zvýšenému výskytu agrese. Nastihuje i otázku prevence a možné eliminace agresivního chování. V praktické části jsou shrnuta a prezentována veškerá zjištění společně i s výzkumnými předpoklady.</p>
Klíčová slova:	agresivita, agrese, instrumentální agrese, emocionální agrese, autoagrese, heteroagrese, benigní agrese, maligní agrese, potlačená agrese, šikana, kyberšikana, agresivita v současnosti, příčiny vzniku agresivity, příčiny zvýšeného výskytu agrese, prevence a eliminace agresivity, odborná pomoc

Anotace v angličtině:	The thesis is focused on the actual issue of aggression of children and youth. It is divided into theoretical and practical part, each of the chapters looks at the aggression from another point of view. The thesis defines the basic terminology in this field, it characterizes the types of aggression, concepts related with aggression, its symptoms and deals with the differences between the behavior of boys and girls. It also describes the factors which are involved in the progress of aggression by the internal and external point of view, as well as it describes the causes the increased incidence of aggression. It outlines the issue of prevention and possible elimination of aggressive behavior. In the practical part all the findings with research assumptions are summarized and presented.
Klíčová slova v angličtině:	aggression, instrumental aggression, emotional aggression, autoaggression, heteroaggression, benign aggression, malignant aggression, repressed aggression, bullying, cyberbullying, aggression at present, causes of aggression, causes of increased incidence of aggression, prevention and elimination of aggression, expert help
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 - Dotazník
Rozsah práce:	80 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Obsah

Úvod.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 Vymezení pojmů agresivita a agrese	10
1. 1 Druhy agrese	11
1. 2 Související pojmy s agresivitou	15
1. 3 Projevy agresivity.....	15
1. 3. 1 Šikana.....	16
1. 3. 2 Kyberšikana.....	19
1. 4 Agresivita v současnosti.....	22
1. 5 Rozdíly v chování u chlapců a dívek.....	23
2 Příčiny vzniku agresivity.....	25
2. 1 Vnitřní faktory.....	25
2. 1. 1 Dědičnost.....	25
2. 1. 2 Chromozomální poruchy.....	26
2. 1. 3 Hormony.....	26
2. 1. 4 Neurofyziologické mechanismy, mozek, agrese, neurotransmitery.....	27
2. 1. 5 Nižší IQ.....	28
2. 2 Vnější faktory.....	28
2. 2. 1 Rodinné prostředí a výchova.....	28
2. 2. 2 Škola.....	30
2. 2. 3 Vrstevníci.....	30
2. 2. 4 Média.....	31
3 Příčiny zvýšeného výskytu agrese u dětí a mládeže.....	33
4 Prevence a eliminace agresivního chování.....	37
4. 1 Prevence agresivního chování.....	37
4. 2 Eliminace agresivního chování.....	37
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
5 Výzkumné šetření a jeho cíl.....	46
5. 1 Realizace výzkumného šetření.....	46
5. 1. 1 Charakteristika výzkumného souboru.....	47
5. 1. 2 Předpoklady výzkumného šetření.....	47

5. 1. 3 Dokumentace pracovních otázek z výzkumného šetření.....	48
5. 2 Analýza výsledků a diskuze.....	64
5. 3 Shrnutí stanovených předpokladů zkoumání a doporučení do praxe.....	71
Závěr.....	74
Shrnutí.....	75
Seznam použitých zkratk.....	77
Seznam literatury.....	78
Seznam příloh.....	80

Úvod

"Ze všech živočichů je krutý jen člověk. On jediný působí bolest, protože mu to činí potěšení".

Mark Twain

V dnešní době není člověka, který by se s agresivitou jako takovou alespoň jednou v životě nesetkal. Podnětem k výběru tohoto tématu mi byly především zážitky, se kterými jsem se za celý svůj život setkala, ale i to, že problém agresivity je problémem opravdu závažným a v současné době skutečně rozsáhlým.

Většina z nás se domnívá, že chování současné mladší generace je horší v porovnání s naším chováním před lety. Tuto domněnku můžeme zcela potvrdit. Dnešní děti a mládíví si často svoje problémy a frustrace kompenzují na těch ostatních. Jedná se především o důsledek negativního vlivu společnosti a mnoha dalších faktorů, které mohou být příčinou vzniku agresivního chování.

Dalo by se říci, že tento sociálně patologický jev má určitou spojitost s domněnkou známého francouzského filozofa J.J. Rousseaua. Ten tvrdil, že dítě se rodí jako dobré, hodné, jako produkt dokonalé přírody a samotná společnost jej kazí. Ano, něco na tom pravdy bude, ale nesmíme ustrnout pouze na jedné pravdě. Agresivní chování je velmi složitý proces, na jehož vzniku se může podílet více se prolínajících faktorů.

S agresivitou se potýkáme již od dob naší lidské existence. Nelze si ale nevšimnout, že skutečný nárůst agresivity je znát teprve v posledních letech. Tento jev je do značné míry důsledkem našeho myšlení a přístupu k životu. Celkově se změnil hodnotový systém a lidé se stále více honí za majetkem. Většinou neberou ohled na ty ostatní, často slabší jedince, kteří se nedokáží prosadit. Hledí jen sami na sebe a aby dosáhli svého, použijí k tomu všechny možné prostředky, které často poškozují ty druhé.

Agresivita nemusí hned znamenat něco špatného. Pohlédneme-li na agresivitu z jiného úhlu, můžeme ji chápat i jako určitý prostředek k uspokojování svých potřeb. Většinou je však agresivita chápána jako nástroj, pomocí kterého se bráníme a ubližujeme.

Cílem mé bakalářské práce je zaměření pozornosti na současnou situaci agresivního chování u dětí a mládeže a na faktory, které se nejvíce na jejím vzniku podílejí. Jedním z hlavních cílů bude otázka, do jaké míry je agresivita výsledkem vrozených dispozic či výsledkem působení vnějších vlivů.

Bakalářská práce by měla přinést osvětu lidem - laikům, ale zejména rodičům, kteří nemají jasno v otázce agresivity, aby se v ní dokázali lépe zorientovat tzn. vědět proč vzniká, jakými

způsoby se může projevovat, které faktory ji ovlivňují apod. Nicméně bakalářská práce by měla být přínosem i pro ty, kteří se danou problematikou zabývají, jako jsou pedagogové, psychologové, vychovatelé aj. A třeba jen podnítím někoho k zamyšlení a poskytnu užitečné informace těm, kteří se tímto problémem budou chtít v budoucnosti zabývat.

Moje bakalářská práce se skládá z části teoretické a praktické, v nichž jsou obsaženy jednotlivé kapitoly pojímající agresivitu každá v jiném směru.

První kapitola je zaměřena na vymezení pojmů agrese a agresivita, kde je součástí i charakteristika druhů agrese a souvisejících pojmů s agresivitou. Dále se zabývá i způsoby, kterými se agresivita projevuje a v neposlední řadě nastiňuje současnou situaci v oblasti agresivity a rozdíly v chování chlapců a dívek.

Ve druhé kapitole se zabývám faktory, podílející se na vzniku agresivity z hlediska jejich vnitřního a vnějšího působení.

Ve třetí kapitole jsou uvedeny příčiny, které jsou důsledkem zvyšujícího se výskytu agrese u dětí a mládeže.

V další čtvrté kapitole jsou nastíněna preventivní opatření a následná řešení pro eliminaci agresivního chování.

Poslední pátá kapitola je věnována praktické části bakalářské práce, kde jsou zpracovány a prezentovány výsledky z výzkumného šetření společně i se stanovenými předpoklady v podobě grafů.

I Teoretická část

1 Vymezení pojmů agresivita a agrese

Ve většině laických vyjádření lidí nenacházíme mezi těmito dvěma pojmy rozdíly. Avšak rozdíly se objevují v odborných vymezeních a jsou podstatné. Vzhledem k tomu, že se budeme agresivitou dále podrobně zabývat, je třeba tyto dva pojmy blíže charakterizovat a také je od sebe odlišit.

Agresivita

Agresivita je pojem, který pochází z latinského slova "*Aggressivus = útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem*" (Martínek, 2009, s. 9).

Podle Čermáka (2009) je agresivita určitý charakteristický znak osobnosti jedince. V tom nejširším slova smyslu ji můžeme definovat jako dispozici k agresivnímu chování. Agresivitou je vybaven do určité míry každý jedinec, proto, aby mohl ve společnosti přežít.

Člověk, který má v sobě vysokou míru agresivity má problémy v situacích, které jsou podnětem k samotnému agresivnímu jednání a které by jiný člověk přešel bez povšimnutí. Se svojí agresivitou nesnadno bojuje, ovládá tak jeho život a působí mu značné komplikace v mezilidských vztazích. Tito lidé se také často vyznačují zvýšenou urážlivostí, vztahovačností a samotná komunikace s nimi bývá značně obtížná. Okolí se tak těmito lidem často vyhýbá, protože se cítí být ohroženo.

Člověk vyznačující se nízkou mírou agresivity je schopný v případě zátěžových situacích se s ostatními dohodnout, dojít k nějakému kompromisu či řešení. Lidé v okolí jej vnímají jako diplomatického, komunikativního a společenského člověka.

Agrese

Agrese je pojem, který pochází z latinského slova "*Aggressio = výpad, útok - jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit*" (Martínek, 2009, s.9).

Čermák (2009) uvádí, že agrese je tedy projev agresivity v chování jedince. Tato definice je však poměrně obecná a nejednoduší. Projevy agrese mohou zahrnovat široké spektrum. Můžeme ji také chápat jako asertivní chování či jako násilný prostředek, jehož cílem je narušení práv druhého.

Agresi je možné definovat i jako záměrné jednání ublížit druhému s cílem vyhovět agresorovi. Může mít různé podoby např. fyzické, psychické a emocionální zranění (vyhrožování, zastrasování, zostouzení apod.).

Na druhou stranu může mít i pozitivní vliv. Jedinec ji může použít v takových situacích, kdy je jeho záměrem zachování fyzické a psychické integrity. Tento jev nazýváme "instrumentální nutnou agresí".

Agrese může představovat i určitou zálibu člověka ubližovat druhým lidem, takové chování přináší jedinci pocity potěšení, uvolnění, ale i legraci. V tomto případě mluvíme o "zhoubné (maligní) agresi" nebo o "instrumentální žádoucí agresi".

1.1 Druhy agrese

Nejčastější rozdělení agrese je na instrumentální a emocionální.

- **Instrumentální agrese** - "*je prostředkem, jak dosáhnout vnějšího cíle. Je-li přitom zraněná jiná osoba, pak jde o sekundární efekt. Použití instrumentální agrese je založeno na předem připraveném plánu a na úvahách o možných variantách průběhu jednání*" (Čermák,1999 s. 10).
- **Emocionální agrese** - "*(nebo také zlostná, hněvivá, afektivní nebo hostilní) je charakteristická přítomností silné negativní emoce, většinou hněvu, a agrese není prostředkem, ale cílem sama o sobě*" (Čermák,1999 s. 10).

Moyer (Čermák, 1999) uvádí, že na základě odlišností v podnětových a fyziologických zdrojích se také rozlišuje sedm druhů agresí, které vycházejí ze studia chování zvířat. Tuto klasifikaci však lze využít i pro pochopení agrese lidské:

- 1. Predátorská agrese** - znamená útočné chování zvířete vůči kořisti. V mnoha případech se jedná o mezidruhový typ agrese, i když se zřídka vyskytuje i u příslušníků stejného druhu. Podnětem, který tuto agresi vyvolává je většinou kořist, která se pohybuje.
- 2. Agrese mezi samci** - jedná se o vnitrodruhovou agresi, jejímž hlavním cílem je zavedení hierarchie dominantních a submisivních samců v dané skupině. U samic je výskyt minimální.
- 3. Agrese vyvolaná strachem** - vyskytuje se v situacích, které brání jedinci uniknout a zároveň jedince ohrožují. Předchází ji vždy pokus uniknout.
- 4. Dráždivá agrese** - vyvolávají ji různé živé i neživé objekty. Moyer se domnívá, že ji předchází frustrace, bolest, hlad, únava, ale také nedostatek spánku a další jiné stresory.
- 5. Mateřská agrese** - matka takto reaguje v situacích, kdy je její mládě ohroženo.
- 6. Sexuální agrese** - vyvolávají ji tytéž podněty, které jsou příčinou sexuálních reakcí. Vyskytuje se převážně u samců.
- 7. Agrese jako obrana teritoria** - je to určitá reakce v případě narušení již vymezeného území. Má podobu vnitrodruhového a mezidruhového chování. Moyer tuto agresi později považoval za špatně vymezenou, protože se týká i některých předcházejících druhů agresí. Podle něj ji pravděpodobně chybí separátní fyziologická báze.

Z praktického hlediska můžeme dle Čermáka (1999) rozlišit agresi na přímou a nepřímou a na verbální a fyzickou. Uvedené členění se mezi sebou prolíná:

Přímá fyzická agrese se projevuje u jedince přímým fyzickým napadením druhého (např. políček, kopnutí, cloumání) a nebo také **přímo verbálně** (prostřednictvím nadávek, zesměšňování, osočování apod.).

U **nepřímé fyzické agrese** se jedinec obává trestu za agresi přímou nebo se k ní uchyluje v případech, kdy přímou agresi povaha situace znemožňuje. Projevy nepřímé fyzické agrese jsou (např. ničení majetku patřícího objektu agrese).

Nepřímou verbální agresi představují (pomluvy, hostilní poznámky a žerty). Do této kategorie můžeme zařadit i **symbolickou agresi**, která se vyjadřuje prostřednictvím kreseb, básní a v dílech umělců.

A. H. Buss (Čermák,1999) uvádí také navíc dimenzi aktivita a pasivita. Na základě této kombinace tří dimenzí pak vzniká **osm následujících druhů agrese**:

1. **Fyzická aktivní přímá** - (např. bití)
2. **Fyzická aktivní nepřímá** - (např. najmutí vraha)
3. **Fyzická pasivní přímá** - (např. fyzické bránění druhému v dosahování cílů)
4. **Fyzická pasivní nepřímá** - (např. odmítání splnit požadavky)
5. **Verbální aktivní přímá** - (např. někoho urážet)
6. **Verbální aktivní nepřímá** - (např. rozšiřování pomluv)
7. **Verbální pasivní přímá** - (např. odmítnutí s někým mluvit)
8. **Verbální pasivní nepřímá** - (např. nezastání se někoho v případě nespravedlivého kritizování)

Kohoutek (2002) uvádí, že agresi lze rozlišovat i z hlediska jejího zaměření. Buď si jedinec prostřednictvím agrese sám ubližuje a nebo svojí agresi ubližuje druhému člověku. Z tohoto hlediska lze tedy rozlišovat dva základní druhy - autoagresi a heteroagresi.

Autoagrese - jedná se o agresi, která je zaměřená vůči vlastní osobě. Může se jednat o **totální** autoagresi, v tomto případě dochází k sebevražedným pokusům (např. strach dítěte z reakce jeho rodičů na vysvědčení), nebo **elektivní**, kdy se jedná o sebepoškození, trestání vlastní osoby(dítě si např. poraní část těla, kterou chápe, jako příčinu nějaké nespravedlnosti či nesprávnosti)

Heteroagrese - jedná se o agresi zaměřenou vůči jinému jedinci, věci nebo zvířeti. Může se projevat např. násilným omezováním pohybu jiného dítěte nebo fyzickým napadením či zmocněním se jeho hodnot (hračka, jídlo apod.). Můžeme také pozorovat u starších dětí přivlastňování si kapesného druhého dítěte. Toto chování má za cíl zastrašování oběti a vyvolání strachu z oznámení této heteroagrese. Starší děti mají také tendenci dělat z ostatních sluhy či otroky. Mladší děti zase preferují agresivní hry na odsouzení, což představuje vysoké riziko (např. přivázání oběti ke stromu, trefování se do něj nějakým předmětem apod.).

Další mnohem podrobnější členění agrese můžeme najít v díle E. Fromma (Vágnerová, 2004), který definuje agresi jako určité jednání, jehož hlavním cílem je konat škodu. Z hlediska této aktivity tedy rozlišuje benigní a maligní agresi, do nichž řadí mimo destruktivitu, i tzv. nekrofilní orientaci.¹

Benigní agrese (biologicky nutná) - cílem této agrese je přežití jedince. Můžeme ji chápat, jako reakci na strádání či jako obranný mechanismus, jehož hlavním úkolem je odstranit zdroj ohrožení.

Maligní agrese - která již nefunguje jako obrana v situaci ohrožení, neslouží ani k uspokojení nějaké jiné potřeby, ale stává se sama cílem. Je destruktivní a krutá a zdrojem subjektivního uspokojení. Lidé si tak záměrně vytvářejí situace, které jim umožní tuto tendenci projevit.

Potlačená agrese

Naopak nejtěžší formou agrese je agrese potlačená, protože je velmi těžko identifikovatelná. Lidé o její existenci často vůbec neví.

"Nejprve hněv potlačujeme vědomě a cíleně. Po nějaké době přijmeme tento způsob za svůj natolik, že se zautomatizuje, a nakonec můžeme potlačovat hněv i nevědomě. Někdy se stává, že se dítě nebo častěji dospívající hněvá na někoho konkrétního, ale nemůže před ním svou zlost otevřít nebo si to nedovolí. Pak si přirozeně nachází okliku, nepřímou cestu. Tak se může stát, že dítě, které se nedokáže vymezit proti vlastním rodičům, začne mít problémy v jiných prostředích. Objeví se u něj nevhodné chování a my máme ve vyhrocených a dlouho neřešených případech co dělat s potížemi ve škole, experimenty s drogami, nechtěným těhotenstvím nebo naopak depresí, sebepoškozováním, psychosomatickými obtížemi apod." (Štípek, 2011, s. 169).

Podle R. Campbella (Štípek, 2011) se může potlačená agrese projevat různými způsoby:

- Může se zakonzervovat a stát se podtextem veškerého chování člověka. Ovlivňuje tak dlouhodobě jeho osobnost, kdy je člověk podrážděný, vznětlivý a nepříjemný.

¹ Podle E. Fromma (Vágnerová, 2004) se nekrofilní orientace projevuje nechutí ke všemu živému. Nekrofilně orientovaný člověk preferuje stereotypy, které mu zajišťují jistotu. Takový člověk si přeje, aby neživé objekty měly vlastnosti objektů živých. Přistupuje bez empatie stejně jak k živým bytostem tak i k věcem. Nekrofilní postoj jak uvádí E. Fromm je typický pro A. Hitlera, který působil navenek neskutečně, nehmotně a prázdně.

- Nebo může negativně ovlivňovat mezilidské vztahy, ať už se jedná o vztahy partnerské, přátelské, pracovní, nebo rodičovské.

Podle Kohoutka (2002) může potlačená agrese ve svém důsledku vést k tzv. somatizaci: k psychosomatickému onemocnění, vředům, vysokému krevnímu tlaku apod.

1.2 Související pojmy s agresivitou

Dle Čermáka (1999) lze vymezit některé pojmy související s agresivitou:

Asertivita - člověk trvá na svých názorech a přitom prosazuje svoje práva prostřednictvím daných zákonů. Na základě tohoto chování jde jedinci o to, aby jeho okolí připustilo, že má právo se rozhodnout o svém jednání a myšlení.

Násilí - jde o záměrné jednání s cílem druhému fyzicky ublížit. Tato forma chování bývá někdy z agrese vyčleňována a považována za samostatnou subkategorii.

Agrese - je to jakákoliv forma chování, jehož účelem je druhého jedince poškodit nebo mu ublížit. Může se také jednat kromě fyzického ubližování i o agresi, která je důsledkem psychického a emocionálního zranění např. (zastrašování, vyhrožování apod.).

Hněv - jedná se o silný emocionální stav doprovázející agresi. Na druhou stranu však nemusí být její nezbytnou podmínkou. Člověk může být někdy impulzivně agresivní, aniž by byl ve stavu nahněvanosti a naopak člověk, který je nahněvaný, nemusí být ještě agresivní.

Hostilita - je to negativní vztah člověka k ostatním, které hodnotí kriticky a negativně.

1.3 Projevy agresivity

Agresivita se projevuje útočným či nepřátelským chováním jedince vůči druhému. V širším slova smyslu se jedná o cílevědomé jednání, prostřednictvím kterého chce jedinec něčeho dosáhnout.

"Zdrojem morální slepoty agresorů je jejich zvýšená sobeckost a egocentričnost" (Kolář, 2011, s. 128).

Kolář (2011) dále uvádí, že krutost a touha po moci jsou dva nejdůležitější hnací motory k jednání agresora.

Dispozice k agresivnímu chování jsou u každého člověka vrozené, ale ne stejné. Do jaké míry se u něj rozvinou, závisí na prostředí, ve kterém vyrůstá.

Agresivita (viz <http://www.chovani.eu/agrese/c270>) může mít formu psychickou, ale i fyzickou a její projevy mohou být různé. Mezi nejčastější projevy můžeme zařadit:

- Urážky a nadávky
- Vulgární gesta
- Pomluvy
- Výsměch
- Fyzické útoky
- Vandalismus

Pro svoji závažnost a vzrůstající tendenci uvádím dva samostatné projevy agresivity, jako je šikana a kyberšikana.

1. 3. 1 Šikana

"Slovo **šikana** pochází z francouzského slova **chicane**, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na literě předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd." (Říčan, 1995, s. 25).

Šikanu můžeme definovat, kdy "jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci" (Kolář, 2011, s. 32).

V současné době se víc jak dříve mluví o šikaně zejména v souvislosti se školními dětmi. Šikana se v posledních letech stala daleko více brutálnější a častější.

K těm nejzávažnějším formám šikany patří zejména: řezání, pálení, ponižování (např. sněžení něčeho odporného, políbení boty apod.) Tyto těžší formy šikany však nejsou tak

časté. Mnohem častější projevy šikany jsou fackování, kopání, hrubé nadávky, ničení věcí apod.

Podle Koláře (2011) se můžeme se šikanou setkat téměř všude např. v rodině, mezi sourozenci, na různém stupni škol (bullying), v nemocnicích, psychiatrických léčebnách, v zájmových skupinách, ale také i na pracovištích, kde se může jednat buď o **mobbing** - v rámci kterého kolegové šikanují své spolupracovníky, působí jim také různé naschvály a mívají arogantní jedovaté poznámky nebo **bossing** - jedná se o šikanu ze strany nadřízeného pracovníka, který podřízeného poškozují před ostatními kolegy, znesnadňuje mu jeho práci a přehnaně kontroluje plnění jeho úkolů a docházky. Typické jsou také i slovní urážky a sexuální obtěžování, které se mohou objevit i při mobbingu. Na pracovišti se můžeme také setkat i se **staffingem** - je to forma mobbingu, která se projevuje útoky zaměstnanců vůči vedoucím pracovníkům s cílem je zničit nebo znemožnit.

Někdy je také velmi těžké odlišit šikanu od běžného popichování, rvaček, kanadských žertů tzv. **teasingu**.

Podle Koláře (2011) lze rozlišit pět vývojových stádií šikany:

Zrod ostrakismu

V každé skupině existují jedinci, kteří jsou oblíbení více a kteří méně. V tomto případě se jedná o mírnou psychickou formu šikany, která je typická spíše u dívek. Postižení jsou tedy méně oblíbení jedinci ve skupině. Tato forma šikany se projevuje pomluvami, intrikami, posměšky, odmítáním oběti apod. Když oběť zjistí, že je kolektivem odmítána, začne se bránit agresivním chováním. Agresoři si tak všimnou, že jejich chování má účinek a tak jej dále zvyšují. Ve finále oběť pozná, že její reakce jsou zbytečné a začne se stahovat do ústraní.

Přítvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese

V případě, kdy se skupina dostává do určité krize a jedinci ve skupině pocítují napětí, jsou ohroženi již ostrakizovaní jedinci, kteří byli z kolektivu vyčleněni. Ostatním slouží jako "hromosvod", na který si skupina vybíjí svůj vztek a napětí. Tyto agresivní výpady se častěji opakují, zejména pokud k nim dochází za přítomnosti ostatních jedinců skupiny, kteří tyto útoky vnímají jako dobrou zábavu a podívanou a chtějí je častěji opakovat.

Klíčový moment - vytvoření jádra agresorů

Jestliže se nezastaví přitvrzování manipulace a počáteční fyzická agrese, vytvoří se skupinka agresorů tzv. "úderné jádro", kteří začnou spolupracovat a systematicky šikanovat většinou již původní ostrakizované jedince a poté i další děti. V tomto případě se jedná o klíčový moment, zda se toto počáteční stádium stane pokročilým. Tady sehrává důležitou roli přítomnost pozitivní podskupiny, která by byla rovnocenným partnerem podskupině tyranů a tím by zastavila toto negativní chování.

Většina přijímá normy agresorů

V případě, že silná pozitivní skupina chybí, agresori mohou ve svém jednání dále pokračovat. Normy agresorů jsou většinou přijaty a stávají se nepsaným zákonem. Málokdo se dokáže proti nim postavit. V tomto stádiu se jedinci, kteří původně šikaně přihlíželi, stávají také tyrany. I ukáznění žáci se začnou chovat krutě. Účastní se týrání oběti a získávají tak pocit uspokojení. V tomto stádiu jsou agresori už naprosto závislí na šikanování a radují se z toho, že z nich má oběť strach.

Totalita nebo - li dokonalá šikana

Normy agresorů jsou všemi přijaty a respektovány a dochází tak k nastolení totalitní ideologie šikanování tzv. stádia vykořisťování. V tomto stádiu dochází k rozdělení na dvě skupiny tzv. otroků a otrokářů. Otrokáři mají pocit, že jsou nadlidi, králové, knížata apod. a otroky vnímají za podlidi, poddané, bažanty atd. Otrokáři ubližují všemi možnými způsoby a ztrácejí veškeré zábrany a smysl pro realitu. Původně neutrální a mírně přihlížející jedinci s oblibou pozorují šikanování oběti a nebo se sami zapojují do týrání a vymýšlejí, jak oběti ublížit. Tento nejvyšší stupeň se spíše objevuje ve věznicích, internátech, výchovných ústavech, ale i v mírné podobě na školách.

Podle Martínka (2009) je velmi těžké říci, kdo má tendenci se stát agresorem a kdo obětí agresora. Na základě výchovy v rodině a chování jedince, lze určit, do které kategorie bude mít blíže.

Agresor šikany

Za agresora považujeme jedince, který opakovaně a často někoho fyzicky a psychicky obtěžuje a týrá. Iničiátoři šikany jsou většinou duchovně a mravně nezralí jedinci, často i psychicky deprimovaní nebo subdeprimovaní.

Oběť šikany

Za oběť považujeme jedince, který přijímá agresivní chování od jiných. Většinou se jedná o nejslabší jedince, kteří neumějí skrývat svůj strach. Jsou zranitelní a bojácní. Nemusí se však vždy jednat o fyzicky slabší jedince nebo o jedince handicapované.

Existuje několik důvodů, proč k šikaně dochází např. touha po moci a motiv krutosti, kdy krutost na druhém přináší potěšení a zvědavost. Trýznitel tak zkoumá, jak se oběť chová ve strachu a bolesti. Dalším důvodem je také nuda, pocit pobavení a vzrušení.

"Sobecká a sebestředná orientace dává zelenou růstu vrozené touhy po moci a slasti s ní spojené. Přítomná agrese v člověku není kultivována, transformována a slouží primitivnímu já. Z této poruchy vývoje se mohou v rámci určitých podmínek rozvíjet nejrůznější druhy zla, mezi nimi i šikanování" (Kolář, 2011, str. 124).

1. 3. 2 Kyberšikana

V dnešní době se setkáváme se stále novějšími technologiemi, což nám na jednu stranu hodně zlehčuje a obohacuje život, ale na druhou stranu přináší i jistá rizika. Téměř každý z nás by se už neobešel bez počítače, mobilu či jiných moderních komunikačních technologií. Tyto prostředky považujeme za samozřejmé a velmi důležité. Pro spoustu z nás představuje např. ztráta mobilního telefonu jistou dávkou hysterie a stresu. To nám jen dokazuje fakt, že jsme na nich závislí.

V posledních letech se čím dál častěji mluví o problému kyberšikany. Díky tomu, že se společnost neustále mění, dochází k určitým proměnám i v oblasti šikany.

Tradiční šikana má spolu s kyberšikanou přímou souvislost. Šikanování ve škole nebo v sociálním životě ve většině případů pokračuje i v kyberprostoru. Rozdíl mezi tradiční šikanou a kyberšikanou spočívá v tom, že tradiční šikana probíhá v tváři v tvář, kdežto kyberšikana probíhá prostřednictvím informačních a komunikačních technologií. Fyzické násilí je nahrazeno moderními komunikačními prostředky a elektronickými médii. Agresor tedy může

napadnout oběť bez fyzického kontaktu. Někdy se také stává, že agresor ani nezná identitu oběti.

Termín **kyberšikana** byl převzat z anglického slova **cyberbully** nebo **cyber bully**. Bývá také nahrazován synonymy, jako počítačová šikana, kybernetická šikana, šikana online, elektronická šikana, aj. (Vašutová, 2010).

"Kyberšikana představuje specifický druh násilí, který využívá k ponižování, nadávání, urážení, zastrašování, vyhrožování, vydírání a pronásledování jedinců moderních médií, např. internetu, popřípadě dalších informačních a komunikačních technologií, jako jsou mobilní telefony aj." (Vašutová, 2010, s. 77).

"Kyberšikana (cyberbullying) je jednou z forem psychické šikany. Je to záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu" (Kolář, 2011, s. 83).

Prostředky, v rámci kterých kyberšikana probíhá jsou různé. Mezi ně patří v první řadě **mobilní telefon**, v tomto případě jde o časté prozvánění, nepříjemné či nemravné telefonáty, výhrůžné telefonáty apod.. Mnohem častější je však posílání SMS zpráv než telefonování. Dalším prostředkem kyberšikany je **internet**, který umožňuje sdílet získané záznamy, ať již obrázkové nebo zvukové. Umožňuje také sdílení informací na sociálních sítích, zapojení se do různých diskuzí apod. Určitou hrozbu představuje i samotný **e-mail**, který umožňuje sdílet informace jednomu či více jedincům, ale i **komunikační programy**, jako jsou (ICQ, Skype, Yahoo, Messenger, Miranda, aj.) Kyberšikana také probíhá pomocí **chatů**, kde je možnost komunikovat s více lidmi současně. Dále sem patří i **diskuzní fóra**, **blogy**, **sociální sítě**, **internetové seznamky** apod. (Vašutová, 2010)

Podle Vašutové (2010) je třeba od kyberšikany odlišovat i příbuzné fenomény:

- **cyberstalking** (pronásledování) jde o sledování, slídění a pronásledování oběti či blízkých prostřednictvím informačních technologií. Jedná se o posílání výhrůžných zpráv oběti.
- **cyber grooming** (vydávání se za někoho jiného na internetu, za účelem osobní schůzky, která vede k obtěžování) jde o chování, kdy se uživatel pomocí prostředků ICT (chaty, sociální sítě, e-maily apod.) vydává za jinou osobu, za účelem vylákat nezletilou oběť a domluvit si s ní schůzku. Cílem je sexuální obtěžování nebo pohlavní zneužití.

- **child grooming** je chování zaměřené na děti (sexuální sblížení, zneužívání, znásilnění). Jde o psychickou manipulaci v rámci cyber groomingu.
- **happy slapping** (veselé fackování) oběť je natočena v situacích, kdy je zesměšňována nebo fyzicky napadena a tento záznam je poté zveřejněn na internetu.
- **outing and trickery** (odhalení a podvod) jde o zveřejňování osobních, tajných, intimních informací útočníkem, které oběť nezamýšlela zveřejnit.
- **exkluze** (vyloučení) oběť je při této formě šikany vyloučena z online světa.
- **flaming** (rozohňování) jedná se o krátkodobou a ohnivou hádku mezi dvěma či více jedinci. Jde o použití urážek, výhrůžek a vulgárního jazyka. Probíhá většinou v diskuzních fórech, chatových místnostech, ale i v rámci her.
- **harassment** (obtěžování) probíhá většinou prostřednictvím SMS zpráv, e-mailů, chatů a sociálních sítí. Jde o opakované, trvající posílání útočných zpráv.
- **denigration** (pomlouvání) zveřejňování urážlivých, zesměšňujících, nepravdivých či hanlivých informací o oběti, buď verbálně, graficky a nebo zvukově, kdy oběť není přímým příjemcem těchto informací.
- **impersonatio** (vydávání se za někoho) útočník zneužívá jméno, heslo, či jiné identifikační údaje oběti.
- **cyberthreats** smyšlené informace o ohrožení, které mají oběti způsobit trauma. Patří sem výhrůžky, hrozby, plané poplachy či smyšlené katastrofické scénáře.

Jak Vašutová (2010) uvádí, lze i v rámci kyberšikany rozlišovat dva protagonisty:

Agresor kyberšikany

Agresorem se může stát jak jedinec tak i celá skupina. Agresor má k dispozici mnohem zranitelnější, mocnější a zákeřnější zbraně v podobě prostředků ICT. Ve většině případů může jít o jedince, kteří jsou v reálném světě málo průbojnější, stydlivý, fyzicky a sociálně slabší, kdy kyberprostor pro ně představuje mocnou sílu. Agresorovi jde o to, aby oběť ponižil či vystrašil a to buď v soukromí a nebo veřejně.

Oběť kyberšikany

Obětí může být kdokoliv. Většinou se stávají obětí kyberšikany jedinci, kteří jsou často online, respektive používají prostředky ICT. Ohroženi jsou také i ti, kteří v kyberprostoru vyhledávají pozornost a akceptaci nebo kteří jsou méně obratní v kyberprostoru. Zveřejňují tak svoje fotografie, osobní údaje apod., čímž se chovají nezodpovědně.

Kyberšikana je poměrně nový a relativně málo prozkoumaný jev. Jak již bylo zmíněno, má kořeny v tradiční šikaně. Nutností je prozkoumat všechna možná fakta o kyberšikaně, která nám pomohou ji v dostatečné míře eliminovat.

1.4 Agresivita v současnosti

"Slycháváme stížnosti na dětskou agresivitu, na ubližování jedněch dětí druhým dětem, mnoha dětí jednomu dítěti nebo i jednoho dítěte mnoha dětem. A jako by těch stížností přibývalo! Stěžují si rodiče, stěžují si učitelé základních škol, stěžují si staří lidé v parku, když pozorují děti" (Matějček, 1989, s.255).

Současná doba nahrává k tomu, abychom ke všemu přistupovali s nutnou dávkou agresivity. Nicméně nás to neopravňuje myslet si, že agresivita je prostředkem, prostřednictvím kterého vyřešíme svoje problémy a dosáhneme svého. Situace před deseti lety je nesrovnatelná se současným stavem společnosti, který, jak jistě každý postřehl, je opravdu vážný. Snad není člověka, který by se v dnešní době v určitých situacích nechoval agresivně nebo se s agresivním chováním nesetkal. Nutno dodat, že s agresivitou se potýkáme téměř všude, ať už na školách, výjimkou už nejsou ani mateřské školy, tak i v dopravních prostředcích, v obchodech apod.

Před několika lety bylo myšlení člověka postaveno na jiných hodnotách a vzhledem k tomu, že se hodnotový žebříček člověka změnil, dochází tak k nárůstu sociálně patologických jevů. My samy si většinou myslíme, že agresí dosáhneme všeho a vždy a tak nemáme téměř žádné zábrany. Smutné na tom je, že takto se chovající člověk považuje svoje jednání za normální. Z toho vyplývá, že lidé se dříve obecně chovali méně agresivněji než lidé v současnosti.

Značná část, která je příčinou tohoto chování se přisuzuje současnému životnímu stylu. Přemíra technologií, shonu za něčím neuchopitelným, majetkem a vidinou lepšího života nás nutí chovat se agresivně a směřovat k úplně jiným hodnotám. Toto vše je důsledkem závisti vůči druhým, získání lepšího životního statusu a především získání nadvlády nad ostatními.

Velmi důležitou roli tu sehrává skutečnost, že rodina jako sociální síť je nezbytná pro formování osobnosti člověka. Předává dítěti tolik důležité hodnoty, postoje, vzorce chování a formuje harmonický vývoj osobnosti dítěte. Rodina však tuto roli ve srovnání s minulostí postrádá, což má velice negativní vliv na dítě. Mnoho dnešních dětí vyrůstá v dysfunkčních

nebo neúplných rodinách, kde žena zastává často obě role, jak roli matky tak roli otce. Dítě tak nevidí vzor ve svém otci, nezná žádnou autoritu, má pocit nejistoty a v důsledku toho se z něj stává asociální jedinec.

Není nic výjimečného potkat rodiče s dítětem, které si svými projevy agrese a zlosti vybojuje to, čeho chtělo dosáhnout. Rodiče se mnohdy stydí za své plačící a vztekající se dítě a nechtějí na sebe zbytečně upozorňovat. Dítěti tedy ve všem ustoupí, aby se uklidnilo. Dítě zjistí, že zlostí a agresivitou dosáhne svého a tak se tímto pravidelným chováním upevňuje nežádoucí vzorce agresivního jednání.

V posledních letech se čím dál více odborníků shoduje na tom, že u dětí a mládeže agresivita neustále narůstá. Agresivita se stává jakýmsi prostředkem k uspokojování potřeb. Není tedy ani výjimkou, že se setkáváme mnohem častěji než dříve s agresory mladšího věku.

V dnešní době se také u mladší generace v porovnání s minulostí setkáváme s absencí respektu a úcty vůči rodičům, starším lidem a jiným autoritám.

Současná mladá generace tráví nejvíce svého volného času u počítače. Velmi zřídka se setkáváme s dětmi a mládeží, které by svůj volný čas trávili sportovními a jinými zájmovými aktivitami, které by u nich mohly agresivitu potlačovat.

Podle Vágnerové (1999) došlo k určitým negativním změnám i co se týče postojů a tolerance společnosti k agresivitě. Společnost často agresivitu a s tím spojené násilí zlehčuje a tím i nepřímou podněcuje.

1.5 Rozdíly v chování u chlapců a dívek

Většina z nás se domnívá, že agresivita je problémem zejména chlapců, kteří se neobejdou bez násilných a bojových her, včetně rvaček. Ve srovnání s dívkami jsou také častějšími viníky protispolečenských činů.

Dívky jsou rodiči z pravidla vychovávány jako něžná stvoření a narozdíl od chlapců jsou pod přísným dohledem. Rodiče vnímají dívky jako slabší a mnohem zranitelnější. Kdežto chlapci jsou spíše vedeni k samostatnosti, průbojnosti, ke zvládnutí a řešení zátěžových situací a problémů.

Agresivita je přítomna obecně více u mužského pohlaví než ženského. Je to dáno biologicky, kdy prostřednictvím výchovy a působením vnějšího prostředí se tyto predispozice posilují a zvyrazňují.

Chlapci k životu přistupují více agresivněji, což je vidět i např. v rozdílnosti výběru hraček. Chlapecké hračky mívají podobu pistolí, tanků, bojových letadel apod., mají tedy bojovný podtext. Ostatně i sportovní hry a zápasy, kterých se chlapci účastní jsou v jistém slova smyslu založeny na agresivitě a bojovnosti (např. box, hokej, fotbal...).

V současnosti však vysoce narůstá i agresivita u dívek. Rodiče, kteří upřednostňují tělesné tresty a zákazy, nezáměrně ovlivňují a podporují dítě k agresivnímu chování. Dívky jsou rodiči také mnohem častěji vedeny ke koketnosti a emancipaci. Dívka, která byla dříve vnímána jako nebojácná a tím i posuzována negativně jako nevydařený chlapec, je dnešní společností vyzdvihována jako šikovná, která si dokáže poradit se všemi problémy a nástrahami stejně tak jako chlapci. U dnešních dívek mladších deseti let můžeme také vypočítat negativní přístup a výrazný vzestup slovní agresivity vůči rodičům, pedagogům a jiným autoritám. Tímto chováním se prohlubuje agresivita, která vede k protispolečenskému jednání.

Výrazný podíl na zvyšující se agresivitě u dívek musíme také přisuzovat partám, ve kterých se dívky sdružují a které je podporují k zločinnosti a násilnostem. Jedná se tedy o nový jev ve společnosti, kdy narůstající agresivita u dívek více prohlubuje a podporuje přirozenou agresivitu u chlapců.

Rozdíl mezi chlapci a dívkami je i v tom, že chlapci se nechají více ovlivnit násilím v televizi či počítačových hrách než dívky. Televize a počítačové hry jsou hlavními iniciátory, které u dětí násilí vyvolávají a působí na ně dlouhodobě, kdy ve výsledku otupují jejich citlivost.

Agresivita je tedy přítomna jak u mužského tak i ženského pohlaví. Rozdílnost v agresivitě záleží na biologických předpokladech, výchově a působení vnějšího prostředí.

2 Příčiny vzniku agresivity

"Sklon k agresivnímu chování se rozvíjí učením, není tedy závislý jen na dědičnosti, ale i na vlivech prostředí" (Vágnerová, 1999, s. 267).

E. O. Wilson (Vágnerová, 1999) předkládá podobnou teorii. Podle něj lidská agresivita představuje možnou sílu, kterou lze pomocí učení zvyšovat. K tomu dochází např. v rodině, která může představovat jistý činitel pro posilování agresivních projevů dítěte. Dítě si tak potvrzuje, že agresivní chování je užitečné, tzn. něco jím získalo a nebylo za něj potrestáno.

K agresivnímu chování může dojít i v tom případě, že se dítě učí napodobovat to, co vidí u ostatních, především u lidí pro něj nejbližších a významných.

Na vzniku agresivity se tedy může podílet několik faktorů, ať již vnitřních nebo vnějších. Je třeba si také uvědomit, že se tyto faktory ve značné míře navzájem prolínají, proto je chybné se domnívat, že příčinou vzniku agresivity je pouze jeden z nich.

2.1 Vnitřní faktory

Podle Čermáka (1998) můžeme mezi vnitřní faktory, které se podílejí na vzniku agresivity zařadit tyto následující:

2.1.1 Heredita - dědičnost

Každý člověk je nositelem vrozených dispozic k agresivnímu chování, které mají význam např. pro zajištění a obranu vlastního teritoria. Co se týče osobnostních dispozic, musíme zdůraznit především dědičnost impulzivity a dominance, kdy jejich kombinace může podporovat vznik agresivních projevů. Vlivem dědičnosti se mohou také projevat u jedince znaky vznětlivosti, impulzivity, citové otupělosti apod., které bývají příčinou agresivního chování.

Předpoklady k agresivnímu chování však nejsou u každého člověka stejné. Závisí především na vlivu okolního prostředí, zejména na výchově v rodině, která může buď potlačit tyto dispozice či je naopak podněcovat.

2. 1. 2 Chromozomální poruchy

Jedinec s chromozomálním karyotypem XYY má zvýšený sklon k agresivnímu chování. Díky nadbytečnému chromozomu Y u mužů, dochází k antisociálnímu a agresivnímu chování. Muži s nadbytečným chromozomem Y mají větší míru mužských hormonů a tím pádem i větší tělesnou hmotnost a vyvinutější svalovou hmotu. Tyto znaky mohou vést k úspěšnému agresivnímu chování ve společnosti, kdy jej může ovlivnit i instrumentální učení. Karyotyp XYY bývá také příčinou kriminálního chování a nízké inteligence.

U žen má za následek agresivní a kriminální chování deficit chromozomu X. Některé ženy se narodí pouze s jedním chromozomem X (jsou označeny jako karyotyp XO) a některé s nadbytečným chromozomem (karyotyp XXX). Ženy s karyotypem XO mají pravděpodobně větší sklony k agresivnímu chování, než ženy XX a naopak ženy s karyotypem XXX se chovají méně agresivně. Některé výzkumy však ukazují, že abnormalitu v chromozomech X, Y nelze na vliv agresivity dokázat. Na druhou stranu však existují případy, které tato tvrzení dokládají.

2. 1. 3 Hormony

Výzkumy ukazují, že zvýšený mužský hormon testosteron může u mužů představovat riziko výskytu agresivního nebo kriminálního chování. Vysoká míra testosteronu u adolescentů souvisí s verbální agresí, nadměrou fyzických sportů, sociabilitou, extroverzí a nekonformitou. Delikventní adolescent s vysokou hladinou testosteronu je asertivní, sebejistý a sociabilní. Určitý vliv má i působení hormonů během prenatálního vývoje. Jedinec, který je vystaven působení androgenních substancí v prenatálním vývoji, je více ovlivňován k agresivnímu chování.

U žen byl zjištěn vliv hormonů v souvislosti s menstruací. V tomto období se u žen projevuje častější sklon k agresivním projevům. Snižuje se hladina progesteronu, čímž se mění poměr mezi hladinou estrogeneru a progesteronu během menstruace.

Vztah mezi hormony a agresivitou však není přímý. Z toho důvodu jsou studie ve svých zjištěních nekonzistentní.

2. 1. 4 Neurofyziologické mechanismy, mozek, agrese, neurotransmitery

Existují dvě oblasti, které souvisejí s agresí:

1. Limbický systém - v němž jsou obsaženy struktury, které mají vliv na pudy a emoce.

2. Cerebrální kortex (mozková kůra) - má spojitost s kognitivními funkcemi, které jsou důležité pro učení, usuzování a rozhodování.

Limbický systém je tvořený vzájemně propojenými strukturami, jako je amygdala a hippocampus, které se vztahují k agresivnímu chování. Funkcí limbického systému je také i kontrola emocí.

Hippocampus inhibuje agresi a jádra amygdaly dávají impulsy, které posilují agresivní reakci. Jiné důkazy, které potvrzují tuto souvislost, vycházejí z výzkumu mezi neurotransmitery spojenými s limbickým systémem a agresivním chováním. Jsou odpovědné za přenos informace mezi kortexem a různými limbickými strukturami. V případě, že jsou neurotransmitery, které souvisejí s inhibicí agrese nefunkční, potom informace, která se týká takové inhibice nemusí dosáhnout kůry mozkové a tím je větší pravděpodobnost agresivní reakce. Inhibující neurotransmitery, které mají sníženou funkci, se u jedince projevují reaktivní citlivostí na různé podněty ve zvýšené míře.

Korové oblasti mají souvislost se sociálním učením, anticipací důsledků a selekcí odpovědí. Frontální neokortex je část mozku, která je spojená s recepcí a interpretací vnějších sensorických informací. Ve spojení s limbickým systémem zajišťuje dodatečné informace o stavu mozkového systému. Pokud je frontální kortex poškozen, důsledkem je nadměrné vnímání irelevantních podnětů z prostředí. Jedinec je agresivní, pokud je u něj narušena schopnost anticipace následků. Takový jedinec reaguje impulzivní agresi, jsou dráždiví a náladoví.

Také lidé s organickým poškozením mozku těžko kontrolují svoji agresi. Násilní lidé, kteří vykazují nízkou sebekontrolu z důvodu dysfunkce mozku, mají špatné kognitivní, motorické a percepční schopnosti.

Neurotransmitery

Jejich základní funkcí je kontrola agrese. Kontrola se provádí prostřednictvím chemické aktivity, která přenáší informaci z jednoho neuronu na druhý. Tato aktivita se děje v komunikačním prostoru mezi neurony, který se nazývá synapse. Agrese je ovlivňována těmito neurotransmitery:

- **Acetylcholin** - který se nachází v různých částech mozku i v neurokortexu a v limbickém systému, ale i v mnoha dalších částech těla. Mnohé studie ukázaly jeho spojitost s agresí.

- **Noradrenalin** - který spolu s dopaminem a serotoninem patří do skupiny monoamináz. Noradrenalin souvisí se systémem, který agresi spouští, ale i se systémem, který agresi vypíná. Některé výzkumy potvrzují jeho vliv na růst agrese a jiné zase vyvracejí a spíše upřednostňují vliv dopaminu, který působí podobnými drahami jako noradrenalin. Jedna z těchto drah tzv. mesolimbická, je významná systému libosti v mozku, souvisí se systémem, který vypíná agresi. Ten omezuje agresi v průběhu aktivace systému libosti a generuje ji, když se zastaví tato aktivace (např. v situaci frustrace).

2. 1. 5 Nižší IQ

"Úroveň inteligence není faktorem, který by významnějším způsobem ovlivňoval riziko vzniku poruchového chování. Děti i dospívající s poruchami chování sice mívají v průměru o něco nižší inteligenci, než je průměr populace, ale vyskytují se i asociální jedinci s nadprůměrnými schopnostmi. Poruchové chování je často spojeno se školním selháním, na čemž se významně podílí spíše sociokulturní zanedbanost" (Vágnerová, 1999, s.276).

Jedinci s nižšími rozumovými schopnostmi mají nelehkou pozici ve společnosti, stejně tak i ve škole nebo v rodině.

Na takové dítě je v rodině vyvíjen velký tlak pro lepší školní výsledky, které je v případě neúspěchu trestáno. To samé platí i ve školním prostředí, kde je dítě často srovnáváno s ostatními spolužáky a pedagogové stejně jako rodiče chtějí po takovém jedinci lepší výsledky. Dítě se tak dostává do stresujících situací, které mohou vyústit v agresivní chování či naopak k uzavření dítěte do sebe, čímž může také dojít i k potlačení jeho agresivity.

2. 2 Vnější faktory

2. 2. 1 Rodinné prostředí a výchova

Rodinu lze považovat za jeden z nejdůležitějších činitelů, který může přímo ovlivňovat vznik agresivity u dítěte. Rodina má významný vliv na formování osobnosti, postojů, názorů a hodnotové orientace dítěte. Rodina také plní několik funkcí a ovlivňuje dítě již od jeho

dětství. Významnou úlohu tu sehrává matka zejména v prenatálním vývoji, kdy může na dítě působit i negativně (např. stres matky, pití alkoholu, užívání návykových látek a kouření).

Pro zdravý a harmonický vývoj dítěte jsou nejdůležitější jeho první roky života. Dítě si od rodičů přebírá a osvojuje návyky, vzorce chování a jednání, ale i strategie, které jsou podstatné proto, jak se bude orientovat zejména v interpersonálních vztazích, ale i ve společnosti.

V dysfunkční rodině, ve které se vyskytují asociální jedinci s poruchou osobnosti, rodiče s návykovým chováním, rodiče emocionálně chladní s malým nebo žádným zájmem o dítě, či rodiče upřednostňující přísnou autoritativní výchovu bez dostatečných projevů lásky, představují pro své dítě riziko vzniku antisociálního chování. Tyto děti jsou často citově deprimované, zanedbané a týrané. Vznik antisociálního chování je také pravděpodobnější u jedinců s dispozicemi k disharmonickému vývoji.

Stejně tak i neúplná rodina, ve které chybí jeden z rodičů (ve většině případů otec) má negativní vliv na vývoj dítěte, kterému chybí jistota, otcovská autorita a mužský vzor chování.

Na druhou stranu určité riziko tu představuje i úplná a funkční rodina, ve které může dojít k subdeprivační zkušenosti dítěte. Tato rodina funguje spíše formálně a neposkytuje svému dítěti dostatečné a důležité podněty pro jeho rozvoj. Nedokáže svému dítěti vymezit žádoucí hodnoty a normy chování.

Výchova v rodině sehrává důležitou a ničím nezastupitelnou roli. Výchovně na dítě působí především jeho rodiče, ale také i další autority, se kterými dítě přichází do kontaktu.

"Aby výchova mohla být důsledná, mají si být vychovatelé vědomi cílů výchovy a mají v nich být zajedno. To však je dost těžko možné, když někdo v rodině má naprosto určitý ideál, jak by dítě mělo vypadat, jak se chovat, čeho dosáhnout, a když ostatní členové rodiny takový ideál nemají, anebo ideál mají, ale jiný, či dokonce protichůdný" (Matějček, 1986, s. 194).

"Jedním z nejčastějších výchovných prohřešků, kterých se dopouštějí jinak dobří a rozumní rodiče, je nedostatek ohledu k individualitě dítěte. K jeho individuálním potřebám, sklonům, tendencím, temperamentu, životnímu zaměření" (Matějček 1986, s. 189).

Z uvedeného vyplývá, že pro zdravý vývoj osobnosti dítěte je třeba uspokojení jeho základních psychických potřeb, jako je jistota, stimulace, učení, identita a životní perspektiva. Můžeme toho dosáhnout jen trvalými, vřelými a citovými vztahy v rodině.

2. 2. 2 Škola

"Škola je prostředím, které dítě určitým způsobem stimuluje a rozvíjí. Má své požadavky a očekávání, které mohou být pro některé žáky těžko splnitelné. Hodnocení jejich výkonu i chování představuje specifickou zpětnou vazbu, jež může ovlivnit sebehodnocení dítěte. Pro neúspěšné nebo špatně adaptované děti se může stát ohrožujícím, nebo naopak bezvýznamným prostředím např. tehdy, pokud rodina nepovažuje školní prospěch za podstatný. Důležité jsou i vztahy mezi učiteli a žáky, které mohou být oboustranně stresující. Učitel je autoritou, jež má určitou moc (i když objektivně dost omezenou), a proto může dítě různým způsobem ovlivnit" (Vágnerová, 2004, s. 47).

Hlavním "nástrojem" pedagoga při ovlivňování skupiny a jednotlivců je jeho vlastní osobnost. Pedagog musí sám sobě rozumět a znát své možnosti. Jinak řečeno, potřebuje umět reflektovat sám sebe i svůj vztah k žákům. Není-li tomu tak, potom nevyhnutelně na svých svěřencích a celé skupině páchá škody. Závažných nedostatků může být celá řada: od morální nezralosti přes absenci nadání pro pedagogickou práci až po výraznou patologii" (Kolář, 2011, s. 146).

Pedagog by měl být silnou a energickou osobností, která dokáže nastolit ve třídě kázeň a pořádek. Správný pedagog musí umět vytvořit ve třídě pozitivní atmosféru založenou na náklonnosti, soucitu, porozumění a pochopení. Pedagog by neměl být pouze učitelem, ale i přítelem, který se dokáže vcítit do svých žáků a který jim dokáže poskytnout pomoc a podporu.

Určité riziko tu ve třídě představuje i výskyt jedinců, kteří mají pozitivní postoj a iniciativně přistupují k týrání ostatních. Chybí jim často soucit a utrpení druhých jim přináší uspokojení.

2. 2. 3 Vrstevníci

"Vrstevnická skupina získává v průběhu dětství čím dál větší vliv. Nárůst jejího významu souvisí s celkovým psychickým vývojem dítěte, jeho osamostatňováním a odpoutáváním z vázanosti na rodinu. Již v předškolním věku a na počátku školní docházky představují vrstevníci důležitou skupinu, jež slouží k rozvoji určitých schopností a dovedností (jiného druhu, než jsou ty, které rozvíjí a posiluje škola nebo rodina) a ke sdílení společných zážitků. V této skupině dítě nemá své postavení jisté, musí se umět prosadit, ale zároveň musí umět ostatní získat, aby je byli ochotni akceptovat. Dítě, které je určitým způsobem znevýhodněné,

může být vrstevnickou skupinou odmítáno a negativně hodnoceno, může zde získat špatnou pozici a to ovlivní jeho sebehodnocení i sebeúctu. Nenaucí se s vrstevníky přijatelným způsobem jednat a může si tyto nefunkční způsoby chování zafixovat.

V období dospívání se jedinec odpoutává z vázanosti na rodinu a nahrazuje ji vazbou na vrstevnickou skupinu. V této době se mění charakter členů skupiny, vytvářejí si vlastní hodnoty a normy, jejichž respektování vyžadují. Protože se zároveň zvyšuje potřeba přijetí touto skupinou, mohou se pod jejím vlivem někteří dospívající začít chovat rizikovým (experimentovat s drogami) nebo sociálně nepřijatelným způsobem (vandalismus)" (Vágnerová, 2004, s. 46).

Jedná se o hodnoty a normy, které se mnohdy neslučují s normami a pravidly rodiny. Rodiče se s nimi pouštějí většinou do předem prohraného boje. Dítě chce být někým respektováno, chápáno a dělá všechno proto, aby nebylo považováno za "maminčina miláčka", jak tomu bylo doposud.

Skupina vrstevníků většinou negativně ovlivňuje jedince v jeho myšlení, chování a jednání. Především jej také ovlivňuje i v jeho vzhledu, k postoji ke kouření, k alkoholu, k návykovým látkám, ale i v přístupu ke škole, k učitelům, k rodičům a dalším.

"Čímž bližší je vztah jedince ke skupině, tím menší je jeho schopnost se od skupiny emancipovat a tím větší je riziko ztráty soudnosti, zdravého rozumu a individuality" (Čermák, 1999, str. 81).

Podle Matějčka (1989) se může jedinec dostat také do skupiny kamarádů, která má na něj i pozitivní vliv. Je místem pro rozvíjení a zdokonalování citů přátelství, obětavosti a solidarity. Jedinec si tak uvědomuje určité povinnosti vůči druhým.

2. 2. 4 Média

V současné době je přisuzován významný vliv na vzniku sociálně patologických jevů médiím. Samotná média nepochybně působí na chování, jednání, citění, postoje a hodnoty člověka. Dokáží přetvořit náš skutečný a racionální pohled na svět, zjednodušují a přetvářejí realitu, manipulují s informacemi, jednostranně upřednostňují určité názory, potlačují podstatné části informace apod.

Média nás obklopují na každém kroku, ať už se jedná o televizi, internet, rádio apod. Většinou prezentují agresivitu jako něco normálního a běžného, s čímž se setkáváme v každodenním životě.

Nejvíce z nás jsou zranitelné děti, protože je jejich paměť primárně vizuální a senzorická, což jim znesnadňuje rozlišovat mezi fikcí a realitou. Mají také snadnější přístup k internetu a počítačovým hrám, které jsou často agresivní. Počítačové hry ukazují hráči, že život může člověk ve vteřině ztratit, ale i znovu získat. A tak dítě samo nedokáže rozeznat co je ještě normální a co překročilo hranici únosnosti. Dítě tedy dění v počítačových hrách napodobuje a imituje ve skutečném životě. U dítěte dochází také ke snížení sebekontroly. Tím, že pozoruje násilí se u něj upevňuje přesvědčení, že je prostředkem k řešení interpersonálních konfliktů. Mediální násilí má přímý vliv zejména u agresivně disponovaného jedince.

"Společenské klima může na symbolické úrovni násilí bagatelizovat, a tak je nepřímo podporovat (děje se tak např. v masmédiích). Tímto způsobem je ovlivňována hranice předpokládané normy a citlivosti společnosti k agresivním projevům. Symbolicky prezentované násilí může sloužit k odreagování napětí a agresivity, ale může ji zároveň stimulovat a aktivizovat z latentního stavu. Která z variant nakonec převládne, je už otázkou komplexního působení mnoha dalších faktorů. Například dospělý člověk se sledováním thrilleru odreaguje. Avšak dítě, které je sugestibilnější a hůře diferencuje symbolickou rovinu od reality, bude vnímat příběh, jako součást skutečnosti. Proto se může snadněji identifikovat s agresorem a zkusit něco podobného" (Vágnerová, 1999, s. 267).

"Riziko mediálních příběhů je i v tom, že se často chová násilně kladný hrdina. S tím se snadno ztotožní zejména nezralí a nevyrovnaní jedinci, kteří se pak budou chovat stejně násilně a ještě si budou myslet, jak dobře jednají" (Vágnerová, 1999, s. 267).

Vágnerová (2004) uvádí, že na vzniku agresivity se mohou podílet i duševní choroby či užívání psychoaktivních látek.

Duševní choroby představují zvýšené riziko vzniku agresivních projevů. Jedná se zejména o psychotické jedince, kteří se mohou za přítomnosti bludů a halucinací projevat agresivním a násilným chováním. Takto nemocní jedinci slyší hlasy, které jim našeptávají někoho zlikvidovat.

Užívání **psychoaktivních látek** představuje také značné riziko vzniku agresivních projevů. Většinou se jedná o užití alkoholu či jiných drog (např. amfetaminu), které mají za následek sníženou schopnost kontroly nad vlastním jednáním a také snížení citlivosti k utrpení oběti.

3 Příčiny zvýšeného výskytu agrese u dětí a mládeže

Podle Martínka (2009) existuje několik příčin, v jejichž důsledku dochází ke zvýšené agresi u dětí a mládeže.

Potvrzování funkčnosti agrese

Jedná se o jedince, kteří si prostřednictvím svojí zvýšené agrese získávají určité výhody a chtějí se prosadit. Když zjistí, že svým agresivním chováním mohou docílit svého, ztrácejí jakékoli zábrany toho dosáhnout. Agrese je tedy prostředkem k řešení problémů. Tím, že bude jedinec ve svém chování utvrzován či podporován, získá tak pocit, že jeho chování je akceptovatelné a správné. Výchovné působení tedy nemá žádné účinky. Většinou mají tito jedinci v dospělosti zvýšené tendence k sociálně patologickému a násilnému chování.

Nečitelnost ve výchově

Výchova jak rodičů, tak i učitelů by měla být pro dítě dobře čitelná s jasně nastavenými pravidly.

Existují rodiče, kteří svojí výchovou dávají jasně najevo, jaká preferují pravidla a řád, kterými se musí dítě řídit tzn. jaký trest bude následovat v případě porušení pravidel. Dávají dítěti pocit jistoty a dítě tak ví, že problém se nějakým způsobem vyřeší a že za každý prohřešek si ponese následky samo.

Na druhou stranu existují rodiče, jejichž výchova je postavená na nejasných pravidlech. Záleží na tom, jakou mají zrovna náladu a od toho se odvíjí samotné trestání dítěte. V případě dobré nálady prohřešek dítěte přehlédnou, naopak je jakýkoliv prohřešek bezmezně potrestán. Dítě se tedy dostává do situace, že nedokáže rozpoznat, jakou náladu má zrovna rodič a tak se cítí být nejisté, což u něj může vést k napětí a agresi, ale i k jiným patologickým projevům (např. záškoláctví nebo lež apod.) S tímto problémem se setkáváme i v souvislosti s pedagogy, kdy jejich přístup a výchova je ovlivněna momentální náladou, což se projevuje zejména v hodnocení žakových školních výsledků.

Výrazný nesoulad v hranicích školy a rodiny

Pravidla chování ve škole jsou dána školním řádem, liší se však od pravidel chování v rodině, která jsou v ideálním případě volnější, ale pevně daná a pro dítě čitelná, z toho důvodu se neslučují s těmi ve škole. Mohou tu nastat dva případy:

Pravidla v rodině jsou velice široká nebo v některých případech ani neexistují a dítě se tak nedokáže s pravidly ve škole a v rodině srovnat. Škola má hranice příliš úzké a dítě se do nich nevejde. To, co škola považuje za nepřijatelné, bere dítě jako normální a nedokáže tak pochopit školní řád. Dítě, které má v rodině volnou výchovu získává pocit, že může vše a tak je agresivní chování vůči druhému pro něj naprosto přirozené. Chtějí, aby se jim ostatní podřizovali a chtějí být respektováni. V opačném případě si svoji moc získávají násilím. Rodiče těchto dětí mají často tendenci nahlížet na školu jako na protivníka, který chápe jejich dítě jako problémové a tak dítě v jeho chování podporují. Shazují učitelský kolektiv a nedokáží připustit, že právě jejich dítě má problém. Často si ani nevšimnou, že se jejich dítě tímto způsobem chová i doma a berou chování svého potomka za normální. Pokud si rodina nepřipustí, že jejich dítě se chová negativně, výchovné působení školy a s tím spojené kázeňské postihy nemají ve finále žádné účinky.

Ve druhém případě se jedná o rodinu se striktními a velice úzkými pravidly, kdy každý prohřešek je okamžitě sankcionován. V tomto případě nastává problém v tom, že pravidla školy jsou široká a dítě si s nimi neumí poradit. Z dítěte se tak stává tzv. kultivovaný agresor. Takové dítě je učitelem vnímáno jako vychované, spolehlivé a které je učiteli vždy při ruce. Za nepřítomnosti učitele se dítě mění v promyšleného agresora, který však svoji agresi neuplatňuje sám, ale pověřuje jí své kamarády, které navádí k nadávkám, k popichování apod. Při sankcionování těchto prohřešků se agresor schovává do pozadí. Chová se tak proto, že takové jednání by nemohl uplatnit doma, zatímco ve škole má volnou ruku. Přitom ale ví, že pokud by se to dozvěděly jeho rodiče, byla by pravidla ještě užší a tresty ještě přísnější. Škola je opět bezmocná ve svém výchovném působení a je tedy třeba terapeutického vedení rodiny.

Agrese a vliv party (subkultury)

Každý jedinec má od narození příslušnost k určité skupině. Příslušnost může být buď dobrovolná - neformální a nebo může být podmíněná vnějšími okolnostmi - formální skupina (např. škola). Z hlediska agrese má významný vliv neformální skupina. Platí tu pravidlo, čím má jedinec blíž ke skupině, tím se snižuje jeho schopnost se od ní odpoutat. Jedinec tak nesoudně přijímá patologické normy skupiny, se kterými se také identifikuje. V případě, že parta přijímá agresi za normu, jedinec se s ní bezmyšlenkovitě ztotožňuje. Nejedná tedy podle

své individuality, ale pod tlakem skupiny. Jedinec nemá kontrolu nad svým agresivním chováním a dopouští se činů, které by v normálním životě neprovedl. Parta mu dává pocit sounáležitosti a příslušnosti. Agrese se častěji objevuje v té skupině, která vnímá agresi jako prostředek k prosazení se. U jedinců, kteří sympatizují s agresivními skupinami, můžeme najít na prvním místě v hodnotovém žebříčku tyto charakteristiky:

- ▶ *"tvrdost, neohroženost a schopnost bojovat,*
- ▶ *tvrdost vůči sobě i jiným,*
- ▶ *připravenost k fyzickému zápasu, která navenek působí jako odvaha,*
- ▶ *pohrdání lidským životem,*
- ▶ *úsilí o autonomii a svobodu v jednání - nikdo nebude nikomu nic nakazovat, každý si může dělat, co sám uzná za vhodné,*
- ▶ *vyhledávání vzrušení a rozptýlení - únik z každodenní nudy,*
- ▶ *tendence vidět výsledky snahy o pozitivní změnu jako zbytečné, nevedoucí k ničemu, tito jedinci jsou přesvědčeni o tom, že nemohou změnit svůj osud, agrese je způsob, jak se alespoň někde prosadit" (Martínek, 2009. s. 73).*

Zde vyvstává otázka, proč v poslední době častěji děti a mladiství inklinují k těmto agresivním partám?

Je možné to vysvětlit tím, že děti a mladiství, kteří v raném věku nezažili pocit jistoty a přijetí, tedy jedinci s neuspokojenou potřebou místa mají tendenci někam patřit, chtějí být potřební.

Dalším možným vysvětlením mohou být jedinci, na které jejich rodiče uplatňovali autoritářskou výchovu, která upřednostňovala především kárání před pochvalou.

Může se také jednat o jedince, jejichž rodiče měli nečitelnou výchovu. Život takového jedince je plný nejistoty a dochází tak u něj ke sníženému sebehodnocení. V partě hledá pocit jistoty a agresivní chování vnímá jako prostředek k tomu, aby se mohl prosadit.

Další skupinou mohou být děti pocházející z rodin, ve kterých jsou na ně kladeny velké nároky a oni sami je nedokáží splnit.

Určitou skupinu mohou tvořit i jedinci, jejichž rodiče na nich uplatňují agresivní výchovu, dítě je často fyzicky trestáno a vnímá tak samotnou agresi za běžnou normu.

V neposlední řadě může jít o jedince, kteří procházejí ve škole scénářem docility, racionality a skupinové hlouposti. Cílem je se v partě odreagovat, zapomenout na pocity méněcennosti a na své neustálé neúspěchy.

Tento výčet však není celý, existují ještě další scénáře.

Předčasná "selekce" dětí školního věku

Doposud se školy a poradenská zařízení potýkaly s péčí o děti s některou specifickou vývojovou poruchou učení. Často se řešila otázka jejich klasifikace, zda může takové dítě propadnout a jaké následky to pro něj může mít, ale také se diskutovalo o tom, co je možné po dítěti chtít a co už neapod.

Dnes se školy a poradenská zařízení potýkají s druhým extrémem a to s dětmi nadanými. Zařazování dětí do výběrových či specializovaných tříd sebou nese pozitiva, ale i negativa.

Třídy dětí se specifickými poruchami učení mají menší počet žáků a každému žákovi se učitel věnuje individuálně. Tyto děti jsou v podstatě odřezané od ostatních, kteří je považují za hloupé a posmívají se jim. Děti se tak chtějí posměchům bránit a tak na ně uplatňují svoji agresi.

Selektování dětí do studijních a nestudijních tříd tedy sebou nese určitá rizika.

Mediální násilí

Média ve značné míře ovlivňují myšlení, jednání a cítění lidí. Manipulují s informacemi, zjednodušují realitu a upřednostňují některé názory.

Značný vliv na vznik agresivního chování má např. prezentovaná agrese v televizi. Dítě, které ještě nemá dostatečně vyvinuté rozlišovací schopnosti, rozeznává dobro a zlo pouze na zrakové úrovni a tak nedokáže rozlišovat, co je možné a co ne. Začne tedy vnímat agresi jako normální a běžný jev, který je ve společnosti tolerován a prostřednictvím kterého může řešit své konflikty. Podobně jsou na tom i počítačové hry a internet. Dítě se při hraní počítačových her s agresorem identifikuje a násilí začne vnímat jako přirozené nebo jako určitou formu sebeprosazování.

Názory odborníků jsou často rozporuplné co se týče vlivu médií na vznik agresivního a násilného chování.

4 Prevence a eliminace agresivního chování

4.1 Prevence agresivního chování

Jak již bylo uvedeno, agresivita se stává v poslední době závažným problémem, který se šíří jako choroba, jejíž léčba bývá v mnoha případech zdlouhavá a náročná. Došlo k nárůstu dětí a mladistvých, u kterých se projevují mnohem častěji poruchy v chování, které bývají rodiči, vychovateli a pedagogy těžko řešitelné a často si s nimi neví rady.

Abychom zamezili agresivnímu chování, musíme na něj nahlížet z více úhlů pohledu, kdy je třeba do této problematiky zapojit všechny možné odborníky, celou společnost, ale především i rodiče. My laikové nesmíme ustrnout v roli pouhých pozorovatelů, musíme se tomuto problému postavit čelem a udělat vše pro jeho řešení.

V první řadě bychom se měli zabývat prevencí jako takovou. Pomocí preventivních opatření lze agresivním projevům ve značné míře účinně předcházet, sehrávají tedy důležitou roli. Prevence je účinná tehdy, pokud je zaměřena na modifikaci postojů široké veřejnosti. Samotná terapie bývá často zdlouhavá, obtížná a málo efektivní. Měla by být až druhotným mechanismem při řešení agresivních projevů.

Především primární prevence tu sehrává významnou roli. Je zaměřena na předcházení rozvoje rizik, které by mohly vést ke vzniku tohoto sociálně patologického chování. Primární prevencí se rozumí veškeré konkrétní aktivity, které jsou realizované s cílem předcházet problémům a následkům spojených se sociálně patologickými jevy.

Preventivní opatření se realizují prostřednictvím přednášek, osvět, činností volnočasových center atd. Je tedy třeba zapojit všechny možné odborníky, ale i celou společnost a využít k tomu všechny možné prostředky.

4.2 Eliminace agresivního chování

V následující podkapitole budou zahrnuta navrhovaná řešení pro usměrňování či odstranění agresivních projevů.

Sport

Sport může představovat jednu z variant pro řešení či usměrňování agresivity.

Podle Antiera (2004) se rodiče domnívají, že sport agresivitu u jejich dítěte zklidní, což není vždy pravda. Dítě, které např. pravidelně chodí na nějaký bojový sport, tak zkouší chvaty na ostatních a tím nad nimi získává pocit nadřazenosti a pýchy. Tyto aktivity jsou efektivní pouze tehdy, pokud trenér takového kroužku uplatňuje především mírumilovnou výuku.

Moderní doba umožňuje rodičům volit z různé škály sportovních aktivit (např. fotbal, hokej, volejbal, basketbal apod.). V tomto případě se jedná o společné sportovní aktivity, při nichž se dítě učí navazovat vztahy s ostatními. Dítě má také možnost věnovat se individuálním činnostem (např. plavání, bruslení, gymnastika, atletika a další). Dítě si tak vybijí svoji energii a tím se u něj minimalizují agresivní výpadky.

Podle Antiera (2004) jsou hry mnohem účinnější než sport, zejména ty, které jsou založené na představivosti, přemýšlivosti a umělecké tvořivosti. Tyto hry učí dítě, aby se vyjadřovalo jinak než pomocí rukou a nohou a pomáhají mu pojmenovávat jeho mentální představy.

Hry

Hry jsou podle Šimanovského (2002) významným pomocníkem pro zvyšování psychické, fyzické a sociální odolnosti. Jsou pro jedince důležitým činitelem k vytváření zdravých návyků v rámci jeho prožívání a jednání.

Šimanovský (2002) ve své knize "Hry pro zvládnání agresivity a neklidu" člení hry na několik kategorií:

Jsou to např. **hry pro rozehrání a zaktivizování**, které vedou k odreagování, ke zklidnění a děti se tak pomocí nich mohou lépe soustředit. Do této kategorie dále řadí i **hry rozehrávací s umělým konfliktem**, který tu sehrává hlavní roli. Děti zde experimentují s vlastním chováním a učí se novým způsobům jak smysluplně ovládat své jednání a jak mají správně jednat při konfliktech v běžném životě.

Další kategorií tvoří **hry taktilní**. Jsou velmi oblíbené u všech věkových skupin a jsou založeny na přátelském a společensky přijatelném doteku. Jejich podstata spočívá v tom, že odstraňují ostych a úzkost, které jsou spojené s dotekem a strachem z intimity. Jsou významné

zejména pro vytváření zdravých a přátelských vztahů a také pozitivního vztahu k vlastnímu tělu. U některých hráčů, kteří se s těmito hrami setkávají poprvé, mohou vyvolat pocity nejistoty, proto takové děti do hry nenutíme.

Šimanovský v knize dále uvádí **hry na soustředění a zklidnění**. Tyto hry rozvíjejí přirozenou vnitřní kázeň. Jde o zapojení pozornosti, uvažování, vybavení si znalostí a vědomostí a využití i slovní zásoby. Hry se tedy uplatňují pro zklidnění a navození soustředění.

Další kategorii tvoří **hry poznávací a edukativní**, které napomáhají k poznání sebe samého, jiných lidí a mezilidských vztahů.

Dále **hry autentické**, při nichž jsou hráči sami sebou. Prezentují své schopnosti, vlastnosti a vědomosti jak v individuálním tak i v interaktivním projevu.

Šimanovský také popisuje **hry modelové**, při kterých děti záměrně a vědomě vstupují do modelových situací a rolí. Získávají tak poznatky o jiných lidech a o sobě a dokáží rozpoznat faleš od upřímnosti.

Jako poslední uvádí **hry pro zdravé sebeprosazování**, které vedou k rozvoji osobnosti a k posilování sebeúcty.

Jako příklad uvádím jednu z rozehrívacích a aktivizačních her s názvem:

Souboj ve spílání

Hra je důkazem toho, že lze nadávat i bez vulgarismů, tedy kultivovaně a tvořivě. Hra je doporučena dětem starším devíti let. Hráči si při této hře písemně připraví nadávky, kdy postupně každý z nich začne nadávat tomu druhému. Vedoucí hry měří čas a nejdelší plynulá řeč vyhrává. Hráči, který užije vulgární slovo je deset vteřin odečteno nebo je diskvalifikován. Jedinci se při této hře dostatečně odreagují, ventilují záporné emoce a podporují vlastní tvořivost.

Přístup rodiny a její výchovy

Rodina je bezpochyby jeden z nejvýznamnějších a prvotních činitelů ovlivňující dítě již od jeho narození, ať už v tom pozitivním nebo negativním slova smyslu.

Podle Špačkové (2005) by měla být v rodině zajištěna klidná a pohodová atmosféra s oceněním všech členů rodiny, zejména dětí. Rodiče by měly věnovat svému dítěti dostatek času, pozornosti a pochopení. Měli by také umět svému dítěti naslouchat, komunikovat s ním a být k němu upřímní a tolerantní. Zejména pak usměrňování negativního chování dítěte by

mělo být rodičům prioritou. Jde tedy o povzbuzování pozitivních způsobů jeho chování. Dítě by se v rodině nemělo setkávat s agresivním chováním a jednáním ze strany rodičů. Rodiče by se měly naučit ovládat, regulovat a ventilovat svůj hněv a vztek jiným, přijatelně vhodným způsobem. Podstatné je také vyhýbání se zbytečnému trestu, křiku a vyhubování. V opačném případě by bylo dítě vzdorovitější a své zklamání by pak ventilovalo agresivními projevy. Taktéž i různé domluvy a vysvětlování, že chování dítěte je nevhodné, má opačný efekt. Dítěti je tak věnována nežádoucí pozornost a ono pak získává pocit, že jeho chování je správné a cítí se být důležitým.

Velmi efektivní je také blízká přítomnost rodiče, kdy po zklidnění afektu dítěte může hned reagovat na pozitivní změnu.

Láska a ocenění ze strany rodičů je také velmi důležitá. Rodiče musí dávat dítěti najevo, že jim na něm záleží, že si jej váží a dokáže ho pochválit. Rozhodující je také pozitivní vnímání dítěte a neupozorňování rodičů na jeho nevhodné výpadky v chování.

Důležité je tedy pochopení a trpělivost ze strany rodičů, což bývá často velmi náročné.

Pomoc a podpora školy

V posledních letech se na školách objevuje čím dál častěji trend "vzpourey proti autoritám". Dětem a mladistvím nedělá žádný problém nazvat svého kantora vulgárně. V tom krajním případě potom žáci svoji agresivitu fyzicky ventilují na učitelích i na svých spolužácích. Často z médií slycháváme, že např. žák bodl učitelku nebo žáci prostřednictvím mobilního telefonu nahrávali svého pedagoga v situacích, kdy byl nimi šikanován.

Nepochybně agresivita spolu s šikanováním na školách neustále roste. Toto chování je jistě nepřijatelné a záleží na přístupu školy, jak se k tomuto problému postaví.

Podstatou školy by mělo být vytváření zdravého a pozitivního klima. Jde zejména o poskytnutí pomoci, podpory a porozumění. Jednou ze základních priorit školy by mělo být rovněž vytváření pocitu bezpečí.

Zejména pak role učitele sehrává při řešení tohoto sociálně patologického chování neméně významnou úlohu. Především je důležitá jeho osobnost. Jak již bylo uvedeno, měl by být silnou a energickou osobností, která dokáže nastolit ve třídě kázeň. Musí umět vytvořit ve třídě pozitivní atmosféru založenou na pozitivních vztazích, porozumění a náklonnosti. Pedagog by neměl být pouze učitelem, ale i přítelem, který se dokáže vcítit do svých žáků. Měl by jim umět především naslouchat, ale také rozpoznat a zajistit v případě problému účinnou pomoc.

Podle Erkertové (2004) k řešení tohoto problému přispívá i do značné míry spolupráce školy s rodinou. Tady jsou důležité konzultační rozhovory, ať už formou třídních nebo individuálních schůzek. Škola velmi často zve rodiče v případě, kdy už nějaký problém nastal, což je neefektivní. Mnohem účinnější je provádění pravidelných schůzek alespoň jednou měsíčně, kdy se může pedagog věnovat rodičům individuálně a neřešit jen kázeňské problémy. K rozhovoru je také dobré přizvat i dalšího pedagoga, který daný problém vidí ze svého pohledu a pokud je pedagogů přítomno více, lépe zvládají útoky ze strany rodičů, kteří problém nechtějí přijmout a svalují vinu na školu. Nezbytnou součástí by měl být jistě i psycholog, který může poskytnout rodičům okamžitou psychologickou pomoc a dostat se hlouběji pod podstatu problému. Účinné se také jeví, když pedagog začne s rodiči mluvit o pozitivních stránkách jejich dítěte, jsou potom více ochotnější a mluví otevřeněji o svém dítěti. Jde tedy o získání důvěry rodičů, na které se může dále stavět.

Řešení tohoto problému vyžaduje značné úsilí a trpělivost jak ze strany rodičů tak i ze strany školy. Především nesmíme opomenout na spolupráci školy s rodinou a dalšími odborníky.

Využití volného času

Volný čas je specifickou, jedinečnou a nenahraditelnou součástí každodenního života člověka. Je to čas na odpočinek, regeneraci fyzických a psychických sil, společenská setkání, na naplňování zájmů, potřeb, hodnot a na seberealizaci v různých aktivitách.

Každý rodič by měl mít přehled o tom, jak jeho dítě tráví svůj volný čas a s jakými kamarády se stýká. Ale praxe nám ukazuje spíše opak. Rodiče na své děti nemají čas a tak často nemají ani tušení, co jejich dítě ve volném čase dělá.

Stejně jako dospělý potřebuje mít i dítě chvíli samo pro sebe. Některé děti tráví volné chvíle u televize nebo počítače, kde není výjimkou hra násilných a agresivních počítačových her. Jsou také děti, jejichž častou zábavou je trávení času s partou, která může mít na dítě i negativní vliv (např. drogy, vandalismus, krádeže apod.) Často se také setkáváme s dětmi, které se potulují po parcích, čekárnách a jejich život tak postrádá smysl. V tom lepším případě děti navštěvují různé zájmové kroužky nebo sportují, což se zdá být ze všech volnočasových aktivit nejlepší.

Chybné je tedy nechat dítě bez dozoru. Rodiče musí věnovat svému dítěti dostatek času a pozornosti a neměly by plánování volného času nechávat pouze na něm samotném. Měly by proto vědět, co jejich dítě nejvíce zajímá a baví a podle toho mu zkusit navrhnout určité

alternativy pro vyplnění jeho volného času. Dítě si tak osvojí správné návyky, které si v sobě uchová až do dospělosti. Důležité také je, aby dítě s navrhovanými aktivitami souhlasilo a nečinilo je s odporem, pak by tato opatření postrádala smysl.

To, zda rodiče budou aktivní při plánování volného času svého dítěte a jaké činnosti pro něj zvolí, závisí především na jejich iniciativě, informovanosti a možnostech. To vše souvisí s jejich vzdělaností a socioekonomickým postavením.

Určitým faktorem, který ovlivňuje volbu činností ve volném čase je zejména místo, kde jedinec žije tzn., jaké jsou v místě bydliště možnosti a příležitosti.

Odborná pomoc

V případě, že zvolená opatření školou a rodinou nebyla účinná, je třeba zajistit pomoc prostřednictvím specializovaných odborníků, na které se mohou obrátit jak rodiče tak i škola. Odborníci pomáhají společně s nimi nalézt efektivní řešení pro nápravu agresivního jedince. Mezi specializované odborníky patří:

Školní psycholog

Jeho činnost se uplatňuje současně na více školách, kde je také dobře seznámen i s jejich školním klimatem. Hlavním úkolem školního psychologa je řešení již vzniklých problémů dané školy či zachycení včasného počátečního rozvoje sociálně patologického chování. Školní psycholog se zaměřuje na depistážní, diagnostickou, intervenční, konzultační a poradenskou činnost. Svoje poradenské služby poskytuje jednotlivým žákům, třídám, rodičům a pedagogickým pracovníkům.

Výchovný poradce

Poskytuje poradenskou činnost při výběru vhodné střední školy, při volbě povolání a při řešení problémů žáků (např. kázeňské problémy, neúspěchy ve škole, konfliktní situace apod.). Zaměřuje se dále na drogovou prevenci, na žáky se specifickými poruchami učení (dyslexie, dysortografie, dyskalkulie), pracuje s mimořádně nadanými žáky, spolupracuje s pedagogicko psychologickou poradnou, se speciálně vzdělávacími centry a jinými orgány státní správy (zejména s orgány péče o dítě). Poradenství poskytuje také žákům, kteří se nacházejí v obtížných životních situacích. Mimo jiné zajišťuje konzultační, informační a metodickou pomoc žákům, jejich rodičům a pedagogům a také navrhuje výchovná a

vzdělávací opatření na dané škole. Tyto veškeré služby vykonává na základních a středních školách.

Školní metodik prevence

Podílí se na tvorbě a realizaci minimálního preventivního programu (sledování rizik vzniku a projevů sociálně patologických jevů a jejich řešení), realizuje a koordinuje aktivity zaměřené na prevenci záškoláctví, závislostí, agresivity a dalších sociálně patologických jevů. Dále monitoruje sociálně patologické jevy či jejich rizika, poskytuje přímou pomoc žákům a jejich rodičům s rizikem či projevy sociálně patologických jevů, koordinuje spolupráci školy s Policií ČR, kurátory, krizovými centry a dalšími odborníky. Spolupracuje také při zajišťování besed, přednášek a aktivit pro třídní kolektivy, koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků, poskytuje informační a metodické materiály a aktivně spolupracuje s rodinou v případě krizové intervence. Vykonává tedy činnost metodickou, koordinační, informační a poradenskou.

Pedagogicko - psychologická poradna

Poskytuje pomoc dětem od tří let až do ukončení středního případně vyššího odborného vzdělání, jejich rodičům a pedagogickým pracovníkům. Pedagogicko psychologická poradna (dále jen PPP) spolupracuje se všemi typy a stupni škol. Služby v poradnách poskytují sociální pracovníci, speciální pedagogové a psychologové.

PPP pomáhá také řešit výchovné a výukové problémy. Dále zajišťuje pomoc, která souvisí s profesní orientací a se školním vzděláváním. Poskytuje pomoc i s řešením osobních a rodinných problémů, a také pomáhá s nápravou specifických poruch jak v chování tak i v učení. Nedílnou součástí je také psychologické vyšetření.

Středisko výchovné péče

Zajišťuje všestrannou preventivně výchovnou péči dětem a mládeži s poruchami chování, u kterých nenastal důvod k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy, přičemž poskytuje svoji pomoc také rodičům a škole. Ve střediscích pracují pedagogičtí pracovníci, speciální pedagogové a psychologové, kteří řeší problémy chování dětí a mládeže. Středisko výchovné péče (dále jen SVP) poskytuje zejména individuální, rodinou a skupinovou terapii.

SVP dále zajišťuje ambulantní a poradenské služby pro děti a mládež ocitající se v obtížných životních situacích, které je ohrožují a poškozují a které nejsou schopni pomoci vlastních sil sami řešit.

Cílem činnosti SVP je zachytit počáteční problémy v psychickém vývoji jedince. Jedná se především o poskytnutí rady a systematické péče, aby nedošlo ke vzniku závažných problémů, jakými jsou např. kriminalita, poruchy chování, toxikomanie apod.

Dále můžeme zařadit do této oblasti i Diagnostické ústavy, Speciálně pedagogická centra, Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, Dětské domovy, Dětské domovy se školou a Výchovné ústavy.

Postoj společnosti

Postoj společnosti ve značné míře ovlivňuje a určuje míru tolerance k agresivnímu jednání. Zejména pak média tu působí velice negativně z důvodu nadměrného množství prezentujícího násilí. Hrozí tu riziko, že společnost si na agresivitu a násilí zvykne a tím se stane obecně uznávanou normou ve společnosti. Lidé tak ztratí schopnost rozpoznat co je ještě přijatelné a co už nikoliv. Z toho vyplývá, že média tu sehrávají velice důležitou roli, protože ovlivňují postoje a názory lidí k agresivnímu chování.

Proto je velmi důležité změnit celkový přístup k tomuto sociálně patologickému chování a zaměřit svoji pozornost především na preventivní opatření, která by zabránila vzniku a rozvoji tohoto negativního jevu. Ke změně musí přispívat především již zmiňovaná média, která by si měla počínat opatrně při prezentaci násilí a agresivity a vést tak společnost ke změně postojů k tomuto problému.

Podle Vágnerové (2004) lze pomocí farmakologické léčby, psychoterapie a socioterapie řešit nadměrné agresivní projevy.

Farmakologická léčba

"Medikamentózní terapie zaměřená na redukci pohotovosti k agresivním projevům se obvykle používá jako součást celkové psychiatrické léčby. Mnohdy je dostačující léčení základního onemocnění a zmírní se i tyto potíže. U jiných typů agresivity se farmakologická léčba zpravidla nepoužívá" (Vágnerová, 2004, s.777).

Psychoterapie

Vágnerová (2004) uvádí, že psychoterapie představuje jednu z variant pro řešení agresivního chování, avšak nebývá tolik účinná. Je zaměřená na to, aby jedinec pochopil své chování a osvojil si způsoby jak zvládat své agresivní impulzy. Jedinec se tak naučí chápat, kontrolovat, ovládat a tím i eliminovat svoji agresivitu. Musí vědět, že svoje násilí může použít pouze v takových případech, kdy není jiná možnost. K eliminaci agresivity se používají různé metody např. emoční katarze, trénink sociálních dovedností apod.

Socioterapie

Podle Vágnerové (2004) je socioterapie využívána k resocializaci agresivního jedince, jehož agresivní chování není obecně přijatelné a brání mu v jeho zařazení do společnosti. Agresivní jedinec se musí naučit, jak se má v určitých situacích chovat, jakým způsobem má řešit svoje problémy, na koho se může obrátit apod. Socioterapie je také zaměřena na úpravu sociálního prostředí agresivního jedince ve kterém žije.

Odstranění či zmírnění agresivního chování u dětí a mládeže je nelehkým úkolem, vyžadující zejména trpělivost, toleranci a změnu celkového přístupu. Nutná je také spolupráce rodičů a školy a mnohdy musí být přizván i odborník, jelikož problémy v chování mohou vyvolávat potíže i v oblasti psychologické, psychiatrické nebo zdravotní.

II Praktická část

Úvod

Samotné téma agresivity je aktuálně velice proklamované a z toho důvodu se mu odborné studie ve větší míře věnují. Současná společnost si klade za cíl vychovávat z jedinců kultivované bytosti, což tomu tak v mnoha případech není. Agresivního chování přibýlo a to je skutečný fakt. Nikdy v minulosti, v žádném století lidstvo nezažilo tolik utrpení jako ve století dvacátém. Připomeňme dvě světové války, které naše lidstvo poznamenaly. Ovšem skutečnost, že naše společnost si pomalu začíná na agresii zvykat je děsivá a stává se běžnou součástí naší postmoderní doby. Sledování násilí a krutosti v televizi se stává každodenní realitou, kdy nás děsivé scény od obrazovky často ani neodradí.

5 Výzkumné šetření a jeho cíl

Výzkumné šetření v této bakalářské práci se zaměřuje na agresivitu u dětí a mládeže. Jako oblast výzkumného šetření jsem si vybrala Prostějovsko, které je mému srdci blízké. Chtěla jsem zjistit, jak jsou lidé z mého okolí, kteří v současné době vychovávají své děti, informováni o agresivitě jako závažném společenském problému a jaké k ní zaujímají postoje a názory.

Cílem výzkumného šetření bylo alespoň orientačně zjistit, jaká je současná situace u vybraného vzorku dětí a mládeže v oblasti agresivního chování a šikanování. Zejména mne pak zajímalo, které faktory se nejvíce podílejí na vzniku agresivního chování a šikanování a které naopak působí pozitivně v rámci eliminace těchto sociálně patologických jevů.

5.1 Realizace výzkumného šetření

V souladu se stanoveným cílem výzkumného šetření jsem si zvolila jako základní metodu dotazník. Jedná se o nestandardizovanou dotazníkovou metodu, kterou jsem si pro účely mé práce sestavila. Důvodem volby této metody byla skutečnost, že se jedná o časově méně náročnou metodu ke sběru dat, prostřednictvím které, je možné získat adekvátní počet respondentů. Stanovila jsem si limit 100 respondentů s předpokladem, že se mi vrátí alespoň

polovina dotazníků. Pro potřeby zkoumání jsem si vytvořila variantu dotazníku, který byl upraven tak, aby směřoval ke zjištění stanovených cílů a k potvrzení či vyvrácení pracovních předpokladů. V dotazníku byly použity otevřené, polouzavřené a uzavřené typy otázek včetně otázek přímých a nepřímých a posuzovacích škál (viz příloha č. 1).

Každému respondentovi jsem osobně nebo elektronicky (e-mailovou formou) distribuovala dotazník. Bohužel, ne všichni byli ochotni ho vyplnit. Setkala jsem se také s rodiči, kteří měli problém s vyplněním dotazníku pomocí počítače, kdy většině z nich jsem musela dotazník předat osobně.

Z původních 100 dotazníků se mi zpět vrátilo 38. návratnost z celkového počtu 100 dotazníků byla 38%.

5. 1. 1 Charakteristika výzkumného souboru

První dvě pracovní otázky v dotazníku byly zaměřeny na zjištění pohlaví a věku respondentů.

Výzkumný soubor se tedy skládal celkem z 38 respondentů ve věku 38 - 52 let. Převažovaly v něm ženy (92%), mužů bylo jen 8%. Nejvíce byla zastoupena věková kategorie 38 – 40 let (55%), průměrný věk byl 41,3 let.

5. 1. 2 Předpoklady výzkumného šetření

V souladu s výzkumným záměrem jsem si stanovila následující pracovní předpoklady:

- 1. Předpoklad: *Mezi agresivní mládeží převažují chlapci.***
- 2. Předpoklad: *Mezi agresivními dětmi převažují chlapci.***
- 3. Předpoklad: *Nejvíce agresivních dětí pochází z dysfunkčních rodin.***
- 4. Předpoklad: *Agresivní děti mají horší školní výsledky.***
- 5. Předpoklad: *Agresivní děti mají konfliktnější rodiče než děti neagresivní.***
- 6. Předpoklad: *Rodiče agresivních dětí jsou snadněji vyprovokováni dítětem k nepřiměřené reakci.***

7. Předpoklad: Rodiče agresivních dětí dávají přednost přísnější výchově než rodiče dětí neagresivních.

8. Předpoklad: Agresivní děti se věnují více pasivním volnočasovým aktivitám než děti neagresivní.

9. Předpoklad: Agresivní děti sledují častěji agresivní filmy v TV.

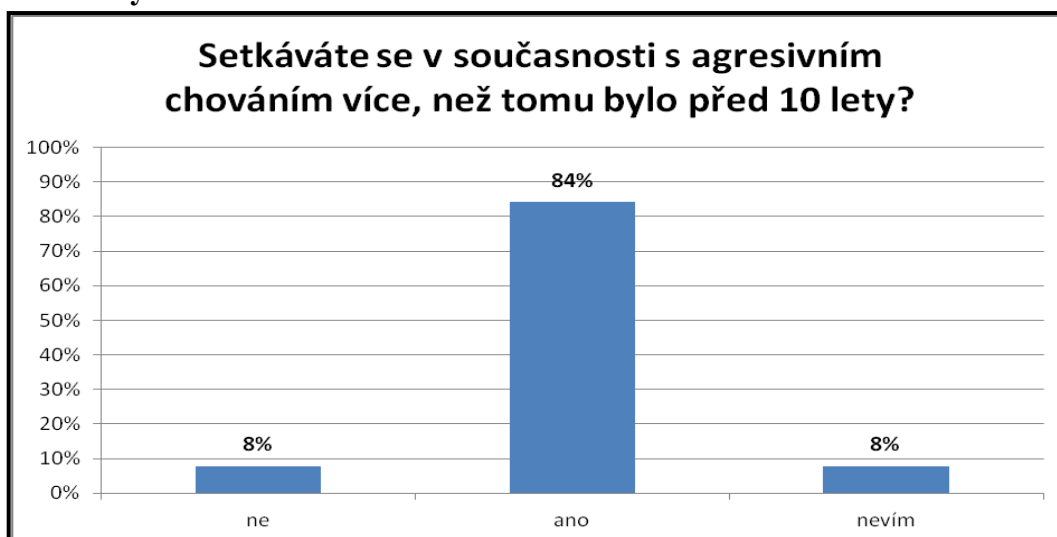
10. Předpoklad: Podíl těch, kteří hrají násilné a bojové PC hry, je mezi agresivními dětmi větší, než u dětí neagresivních.

5. 1. 3 Dokumentace pracovních otázek z výzkumného šetření

Vyhodnocení údajů, které jsem získala prostřednictvím dotazníků jsem provedla ihned po jejich vyplnění a navrácení. Každou položku v dotazníku jsem zpracovala a získané odpovědi znázornila v následujících grafech. Každý výsledný graf je očíslován a pod ním je uveden zkrácený text, ve kterém popisují zjištěné výsledky. Uváděné položky zachycují informace o dětech a osobních charakteristikách respondentů.

Otázka č. 3: Setkáváte se v současnosti s agresivním chováním více, než tomu bylo před 10 lety?

Graf 1. Porovnání četnosti setkání respondentů s agresivním chováním dnes a před deseti lety.

Výrazná většina respondentů (84%) uvedla, že se v současnosti setkávají s agresivním chováním více, než tomu bylo před 10 lety. (8%) to popřelo a (8%) nevědělo.

Otázka č. 4: Setkali jste se vy nebo vaše děti osobně s agresivitou nebo šikanováním?

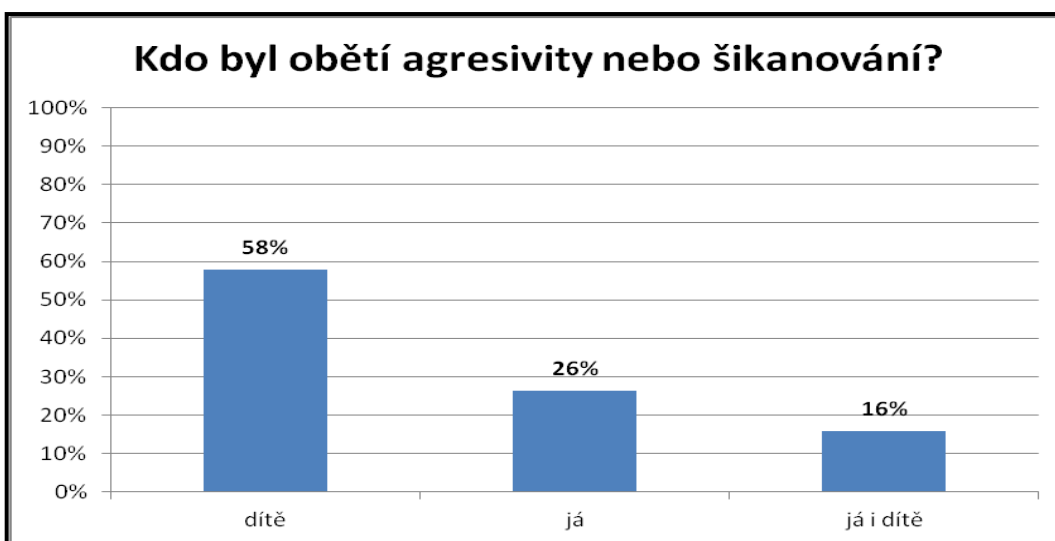
Graf 2. Osobní setkání respondentů a jejich dětí s agresivitou nebo šikanováním

(53%) dotazovaných odpovědělo, že se oni nebo jejich děti osobně setkali s agresivitou nebo šikanováním. Zbytek (tj. 47%) to popřel.

Otázka č. 5: Kdo byl obětí agresivity nebo šikanování?

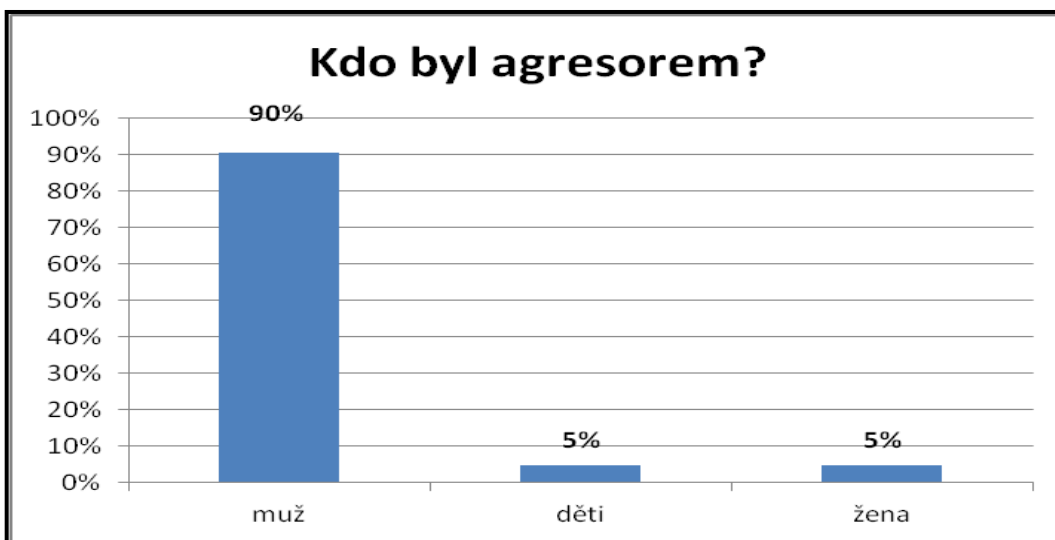
Graf 3. Oběť agresivity a šikanování

19 respondentů z těch, kteří mají osobní nebo blízkou zkušenost s agresivitou nebo šikanováním dále uvedli, kdo byl obětí této agresivity nebo šikanování. V (58%) to bylo jejich dítě, v (26%) sám respondent a v (16%) to byli oba, tj. respondent i dítě.

Otázka č. 6: Kdo byl agresorem?

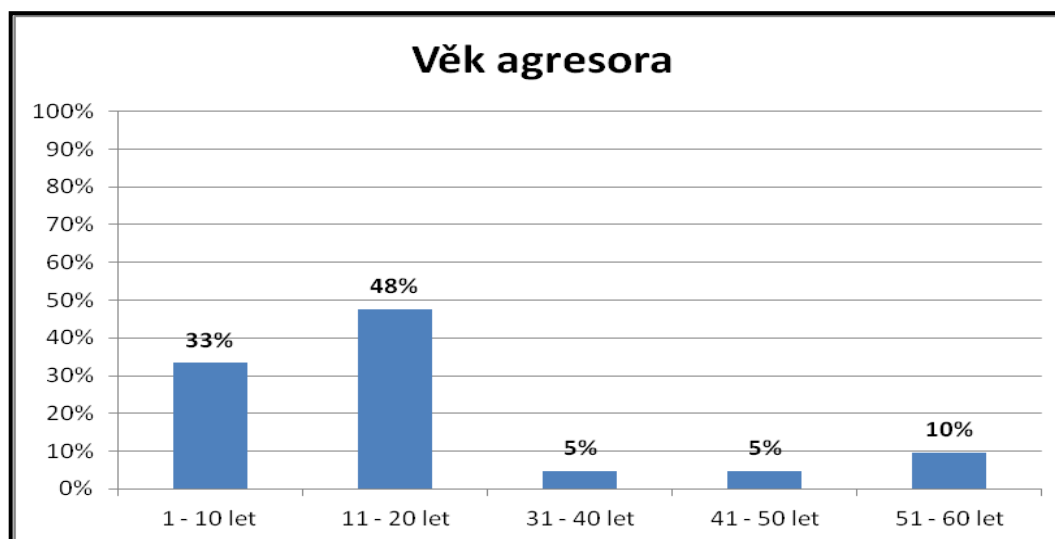
Graf 4. Pohlaví agresora

21 respondentů z těch, kteří mají osobní nebo blízkou zkušenost s agresivitou nebo šikanováním uvedli, jaké bylo pohlaví agresora.

Otázka č. 7: Věděli byste i přibližně věk agresora?

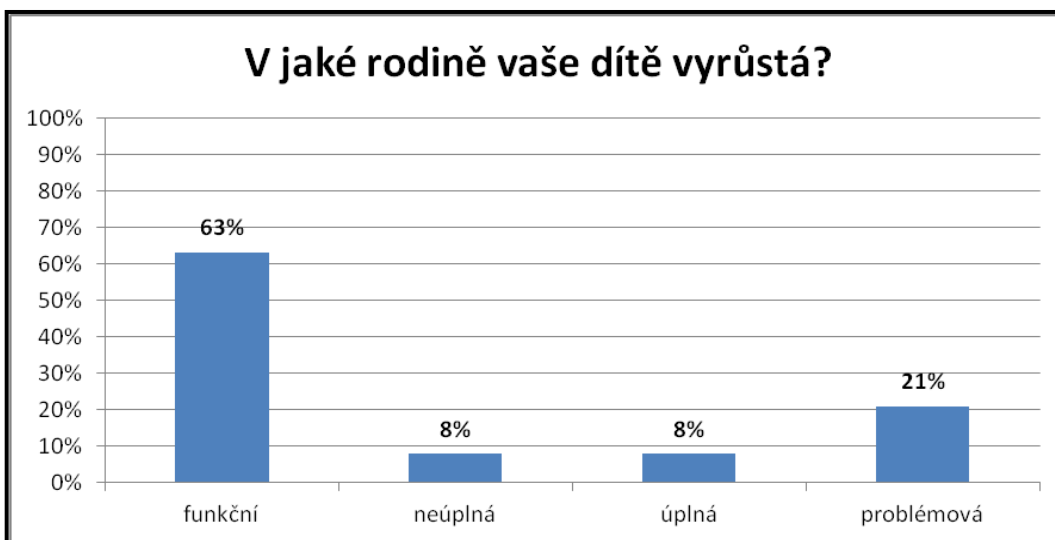
Graf 5. Věk agresora

Nejčastěji byli dotazovaní konfrontováni s agresorem ve věku 11 – 20 let (ve 48%), naopak jen v (5%) se setkali s agresorem mezi 31 a 40 lety a 41 a 50 lety. Nejmladšímu agresorovi bylo 7 let, nejstaršímu 56 let. Průměrný věk agresora byl 18,6 let.

Otázka č. 8: V jaké rodině vaše dítě vyrůstá?

Graf 6. Rodina, ve které dítě respondentů vyrůstá

(63%) respondentů dále uvedlo, že jejich dítě vyrůstá ve funkční rodině, (21%) v problémové rodině, (8%) v úplné a (8%) v neúplné rodině. Nikdo z dotazovaných neoznačil svoji rodinu jako dysfunkční nebo afunkční.

Otázka č. 9: Kdo je podle vás agresivnější?

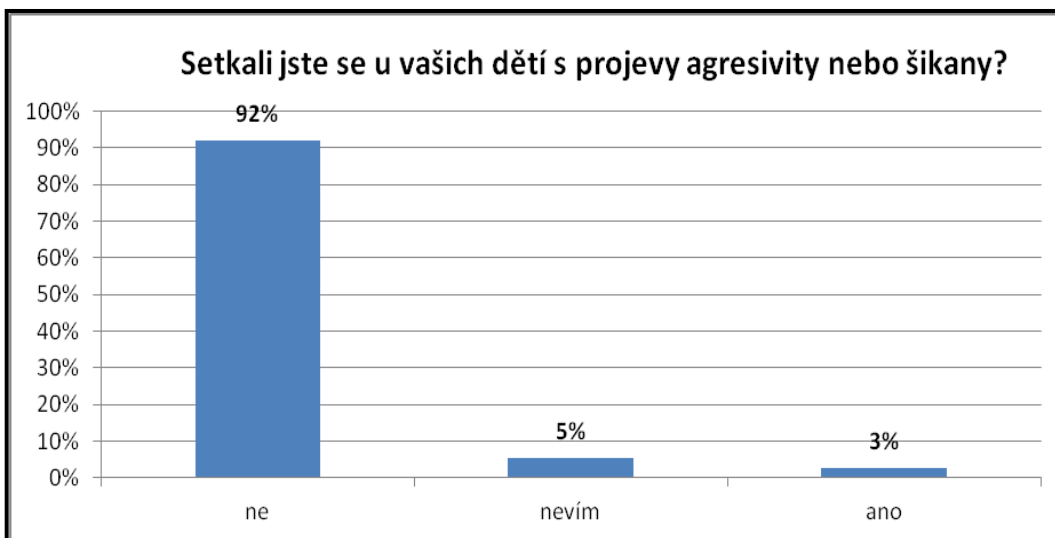
Graf 7. Posouzení respondentů častějších agresivních projevů u dětí nebo mladistvých

Většina respondentů (95%) shledává agresivnější mladistvé než děti, (3%) naopak a další (3%) nevědí.

Otázka č. 10: Setkali jste se u vašich dětí s projevy agresivity nebo šikany?

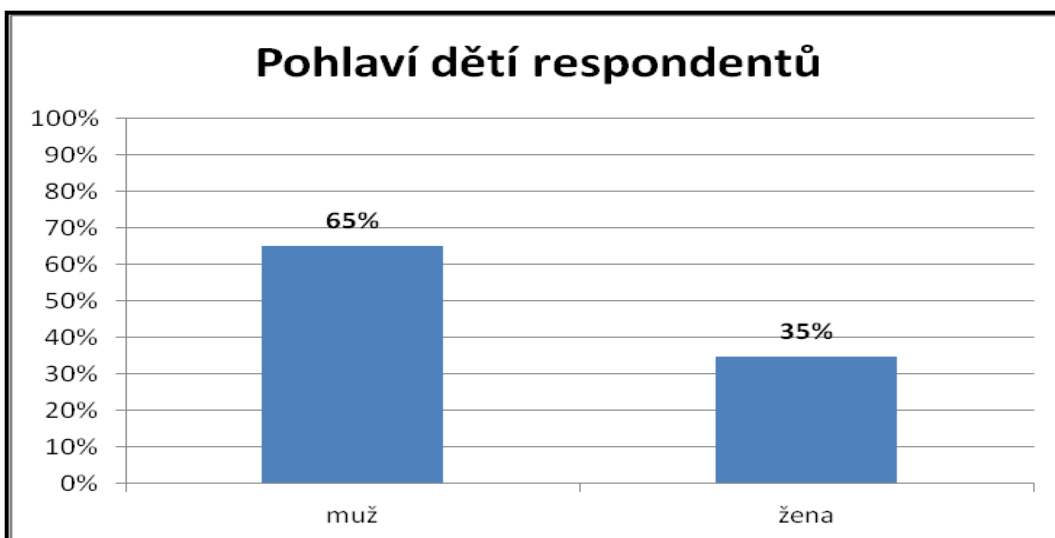
Graf 8. Setkání respondentů s agresivitou či šikanováním u svých dětí

(92%) respondentů se neseťkalo u svých dětí s projevy agresivity nebo šikany, (3%) se s nimi setkala a (5%) neumělo odpovědět.

Otázka č. 11: Jaké je pohlaví vašich dětí?

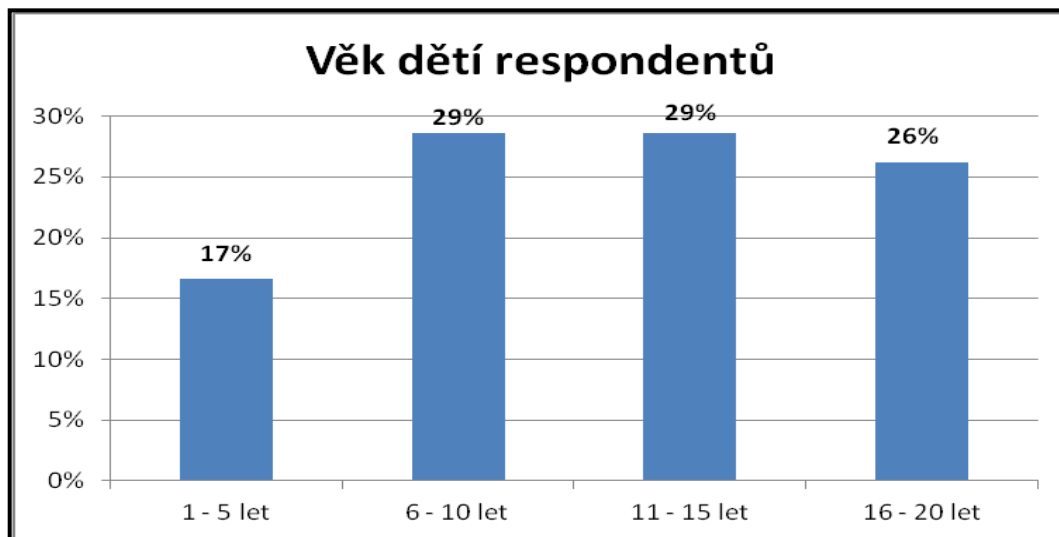
Graf 9. Pohlaví dětí respondentů

Respondenti měli odpovídat na otázku pohlaví jejich dětí. Převažovalo mužské pohlaví (65%), ženského pohlaví bylo (35%).

Otázka č. 12: Jaký je jejich věk?

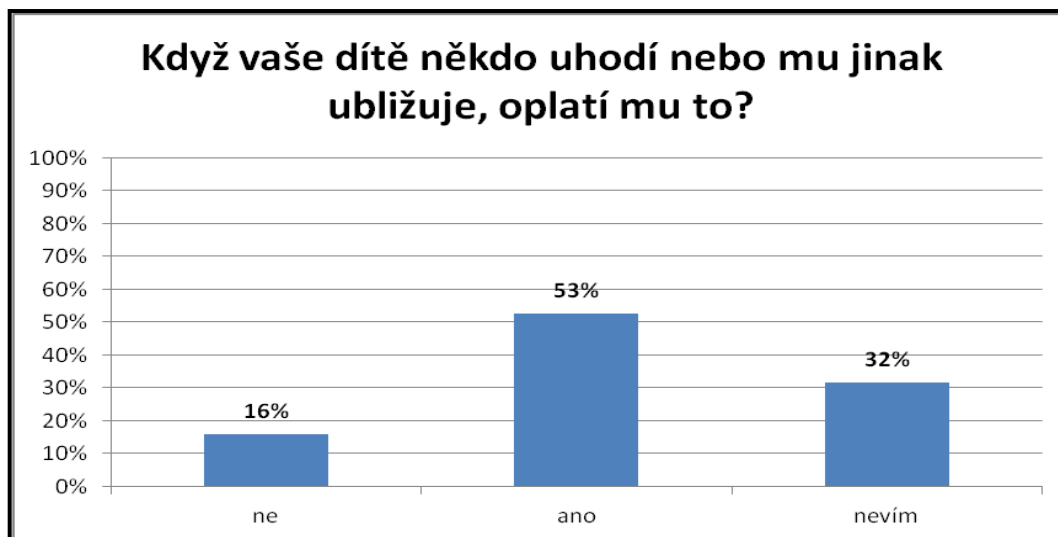
Graf 10. Věk dětí respondentů

Nejvíce dětí bylo z věkových skupin 6 - 10 let a 11 – 15 let (v obou 29%), nejméně z kategorie 1 – 5 let (17%). Průměrný věk dítěte byl 11,1 let.

Otázka č. 13: Když vaše dítě někdo uhodí nebo mu jinak ubližuje, oplátí mu to?

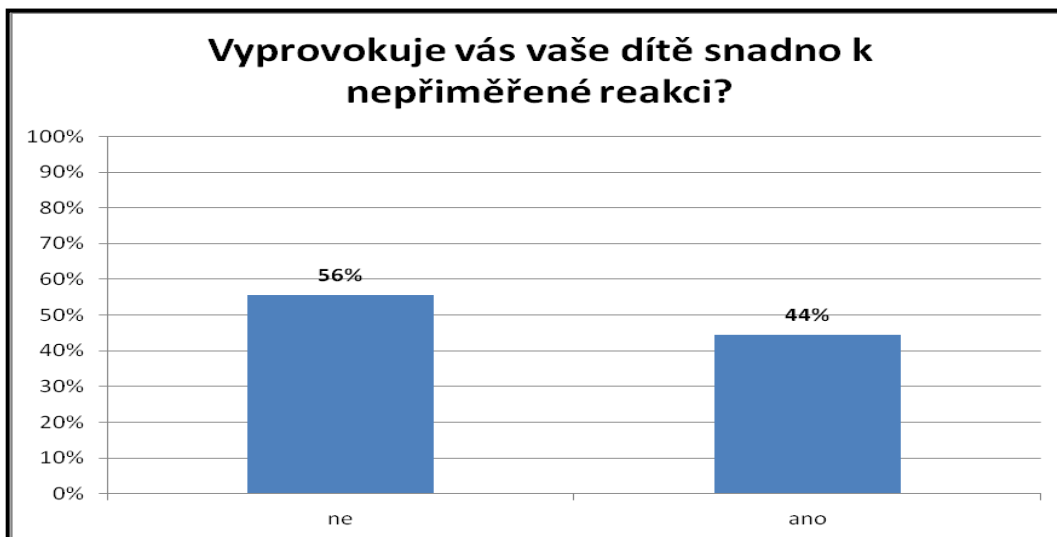
Graf 11. Vrácení útoku dětí respondentů při ubližování jiným dítětem

(53%) účastníků průzkumu přiznalo, že jejich dítě oplátí, pokud ho někdo uhodí nebo mu jinak ubližuje, (16%) to popřelo a (32%) uvedlo, že neví.

Otázka č. 14: Vyprovokuje vás vaše dítě snadno k nepřiměřené reakci?

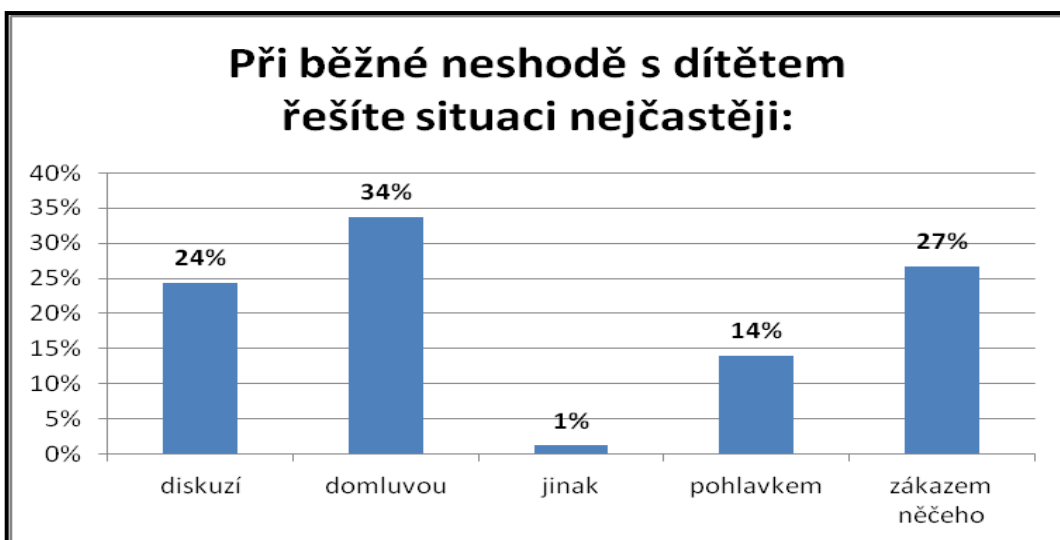
Graf 12. Snadné vyprovokování respondentů jejich dětmi k nepřiměřené reakci

Těsná většina účastníků průzkumu (56%) odmítla, že by je jejich dítě snadno vyprovokovalo k nepřiměřené reakci. Ostatní účastníci (44%) uvedli, že tomu tak je.

Otázka č. 15: Při běžné neshodě s dítětem řešíte situaci nejčastěji:

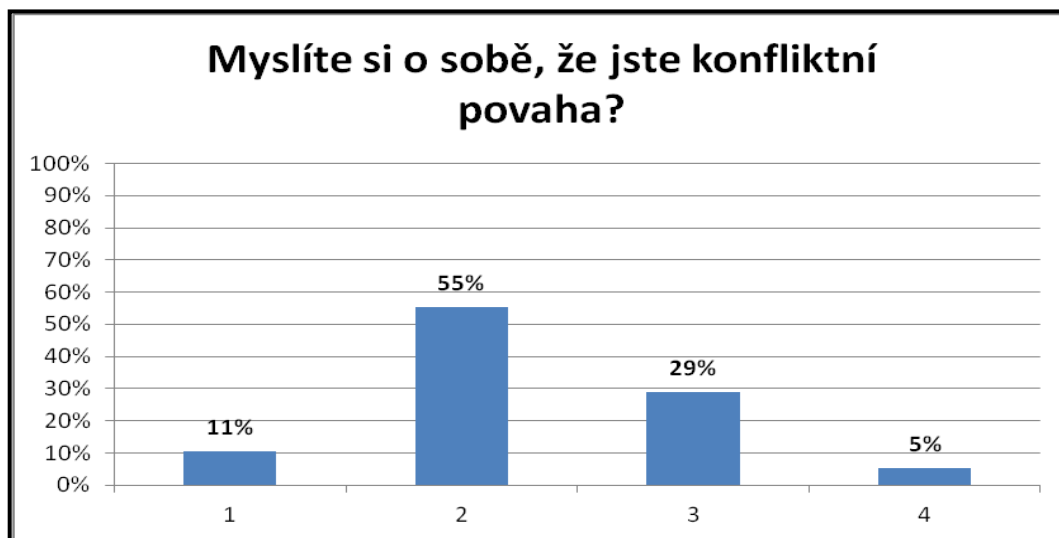
Graf 13. Způsob řešení neshod respondentů s jejich dětmi

(34%) respondentů uvedlo, že při běžné neshodě s dítětem řeší situaci nejčastěji domluvou, (27%) zákazem něčeho, (24%) diskuzí, (14%) pohlavkem a (1%) jinak.

Otázka č. 16: Myslíte si o sobě, že jste konfliktní povaha?

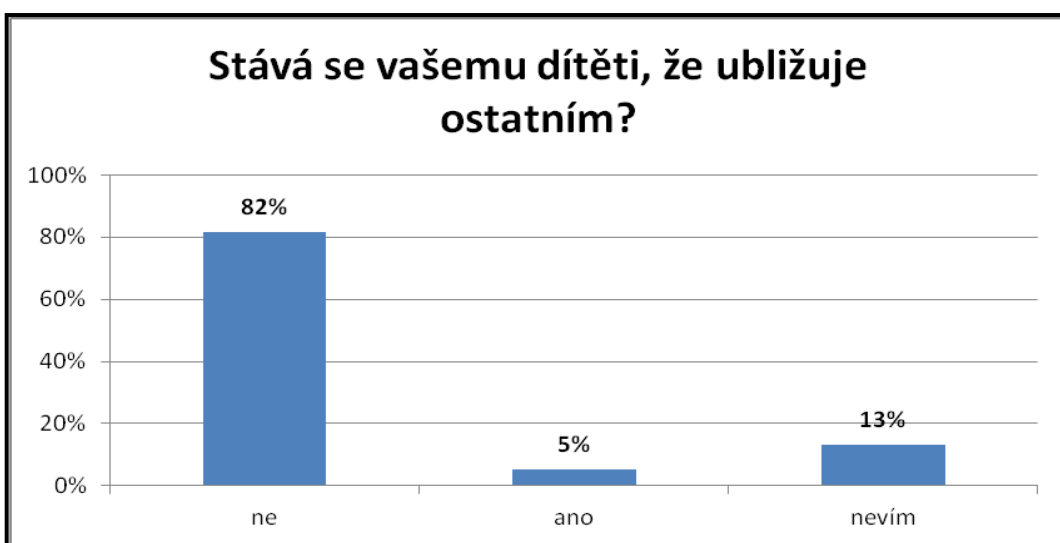
Graf 14. Vlastní ohodnocení respondentů z hlediska konfliktní povahy

Na škále 1 („vůbec se nerozčiluji“) až 5 („jsem snadno v afektu“) se respondenti ohodnotili nejčastěji známkou 2 (55%), dále pak známkou 3 (29%), známkou 1 (11%) a nejméně dotazovaných si dalo známku 4 (5%). Známkou 5 si nepřidělil nikdo. Průměrné hodnocení bylo 2,6.

Otázka č. 17: Stává se vašemu dítěti, že ubližuje ostatním?

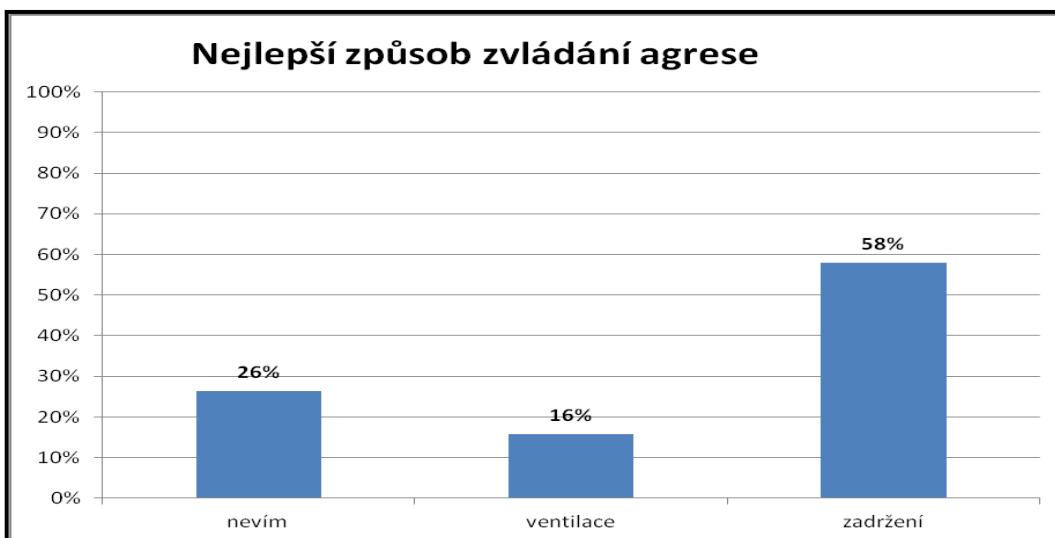
Graf 15. Ublíživání dětí respondentů jiným dětem

(5%) dotazovaných uvedlo, že se jejich dítěti stává, že ubližuje ostatním. Výrazná většina (82%) to popřela a 13% respondentů odpovědělo, že nevědí.

Otázka č. 18: Nejlepší způsob zvládnání agrese je podle vašeho mínění:

Graf 16. Nejlepší způsob zvládnání agrese

Jako nejlepší způsob zvládnání agrese uvedlo (58%) respondentů zadržení (relaxaci, snahu se uklidnit, seberegulaci), (16%) ventilaci (vybití zlosti) a (26%) uvedlo, že nevědí.

Otázka č. 19: Bývá vaše dítě rozčilené natolik, že se chová agresivně?

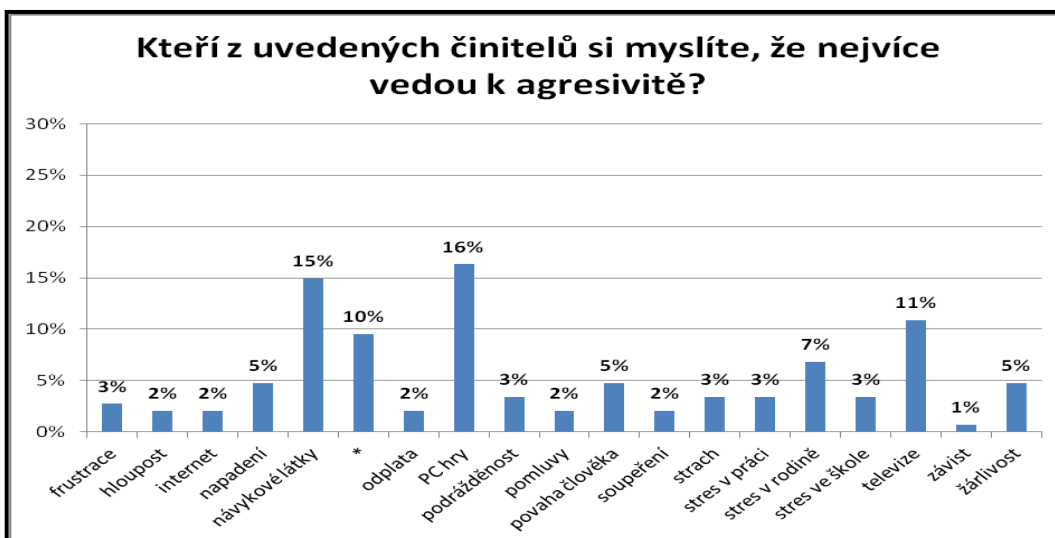
Graf 17. Agresivní chování dětí respondentů v případě nadměrného rozčilení

(84%) dotazovaných uvedlo, že jejich děti nebývají rozčilené natolik, že by se chovaly agresivně, (16%) uvedlo opak.

Otázka č. 20: Kterí z uvedených činitelů si myslíte, že nejvíce vedou k agresivitě?

Graf 18. Nejčastější činitelé vedoucí k agresivitě

V další otázce měli respondenti vybrat, co podle nich patří mezi nejčastější činitele vedoucí k agresivitě. Nejčastěji vybrali (v 16%) PC hry, dále pak návykové látky (v 15%) a televizi (v 11%). Relativní četnosti výskytu ostatních činitelů můžete vidět v uvedeném grafu.

Otázka č. 21: Myslíte si, že je vaše dítě více podrážděnější než ostatní děti?

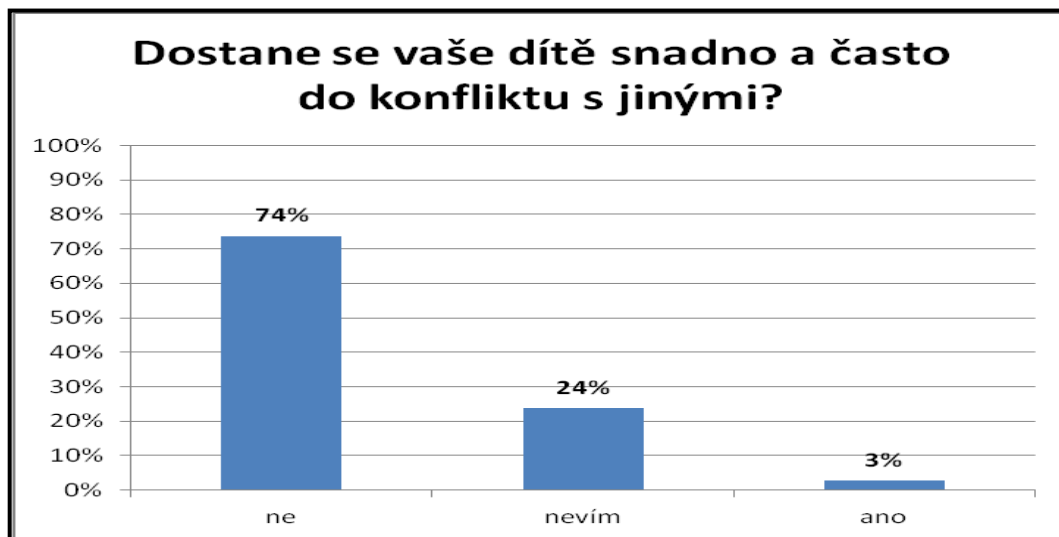
Graf 19. Zvýšená podrážděnost dětí respondentů v porovnání s ostatními dětmi

Pouze (11%) respondentů označilo svoje dítě za více podrážděnější než ostatní děti, zbytek respondentů (89%) to popřelo.

Otázka č. 22: Dostane se vaše dítě snadno a často do konfliktu s jinými?

Graf 20. Snadná a častá účast dětí respondentů při konfliktu s ostatními

Většina dotazovaných (74%) odmítla, že by se jejich dítě dostalo snadno a často do konfliktu s jinými. (24%) uvedlo, že neví, a pouze (3%) přiznalo, že ano.

Otázka č. 23: Agresivní chování dětí bývá podle vás zapříčiněno nejčastěji:

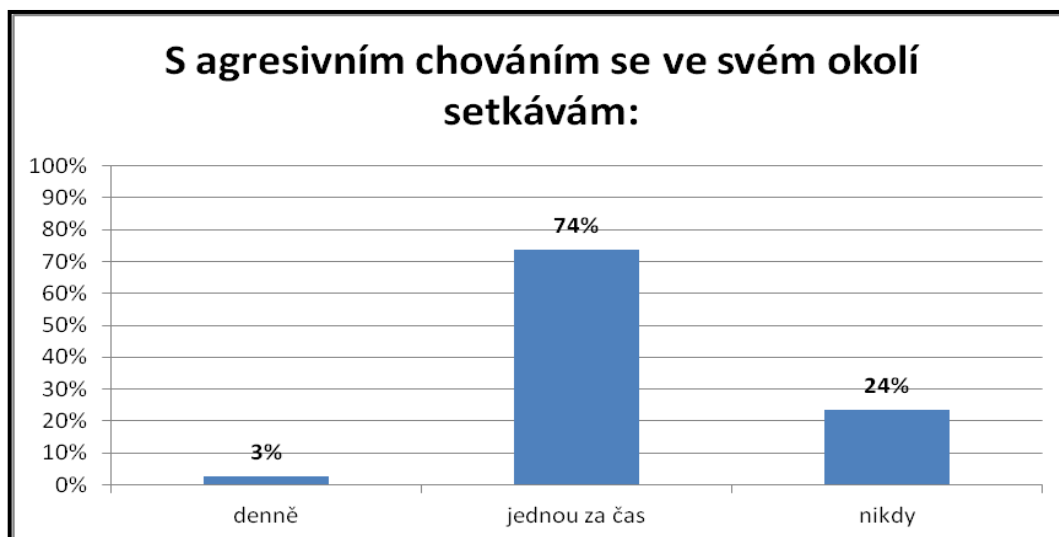
Graf 21. Nejčastější faktory vedoucí k agresivnímu chování

Nejčastěji (ve 14%) označili respondenti jako faktor vedoucí k agresivnímu chování shodně genetickou stránku osobnosti, hraní PC her a vliv kamarádů. Relativní četnost ostatních faktorů můžete vidět v uvedeném grafu.

Otázka č. 24: S agresivním chováním se ve svém okolí setkávám:

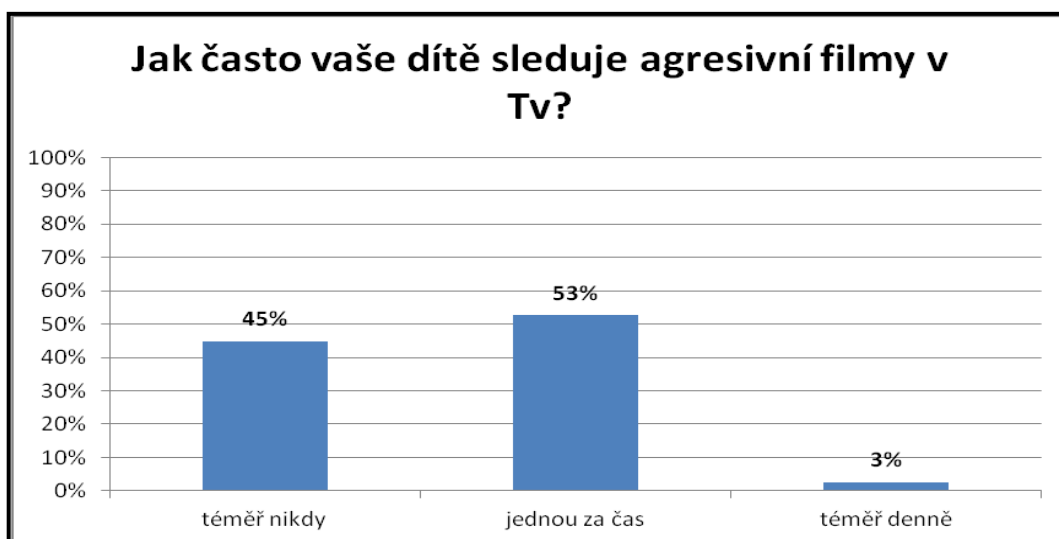
Graf 22. Četnost setkání respondentů s agresivním chováním

(74%) respondentů se s agresivním chováním ve svém okolí setkává jednou za čas, (3%) denně a (24%) se s ním neseťkali nikdy.

Otázka č. 25: Jak často vaše dítě sleduje agresivní filmy v TV?

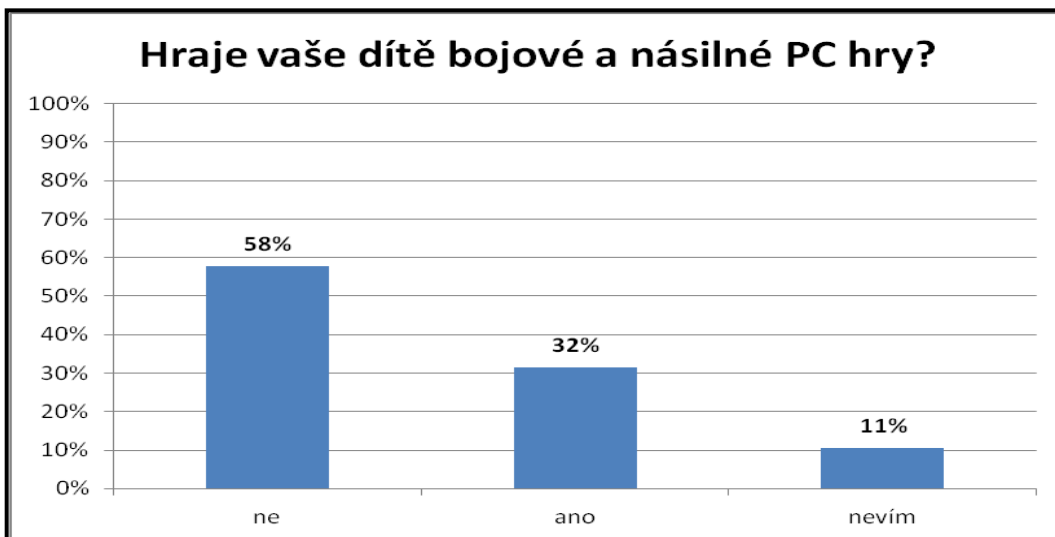
Graf 23. Četnost sledování agresivních filmů v TV u dětí respondentů

Těsná většina účastníků průzkumu (53%) uvedla, že jejich dítě sleduje agresivní filmy v TV jednou za čas, (45%) téměř nikdy a (3%) téměř denně.

Otázka č. 26: Hraje vaše dítě bojové a násilné PC hry?

Graf 24. Hraní bojových a násilných počítačových her dětí respondentů

(58%) dotazovaných popřelo, že by jejich dítě hrálo bojové a násilné PC hry, (32%) to potvrdilo a (11%) uvedlo, že neví.

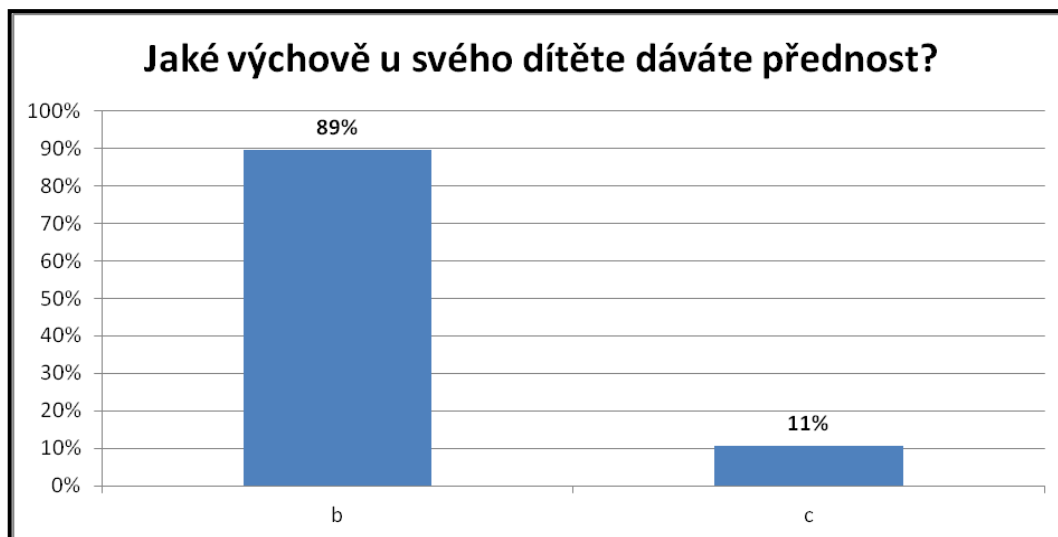
Otázka č. 27: Jaké výchově u svého dítěte dáváte přednost?

a - benevolentní, s malými požadavky na dítě, s nízkou kontrolou a soc. zodpovědností.

b - s jasnými a danými pravidly, přiměřeně kontrolovatelnými, s diskuzí o všech rozhodnutích, důsledné a k dítěti ohleduplné, s pochopením a vzájemné tolerance.

c - s přísným dodržováním příkazů, jste nároční a kontrolujete a prosazujete svoji moc bez ohledu na názor vašeho dítěte.

Graf 25. Styl výchovy respondentů

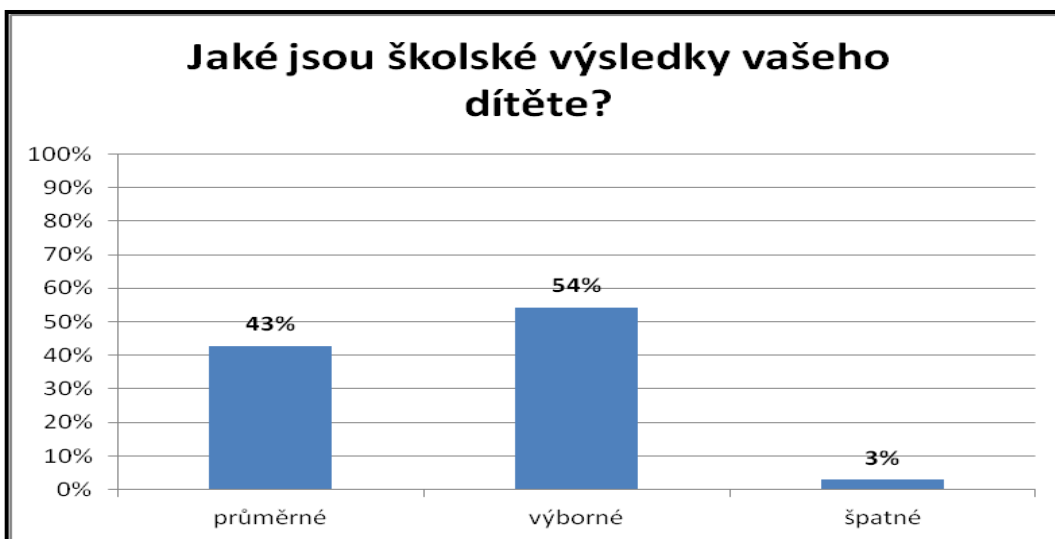

Většina dotazovaných (89%) dává přednost výchově „s jasnými a danými pravidly, přiměřeně kontrolovatelnými, s diskuzí o všech rozhodnutích, důsledně a k dítěti ohleduplné, s pochopením a vzájemné tolerance“ a (11%) upřednostňuje výchovu s přísným dodržováním příkazů, jsou nároční, kontrolují a prosazují svoji moc bez ohledu na názor dítěte.

Benevolentní variantu s malými požadavky na dítě, nízkou kontrolou a sociální zodpovědností nevybral nikdo.

Otázka č. 28: Jaké jsou školské výsledky vašeho dítěte?

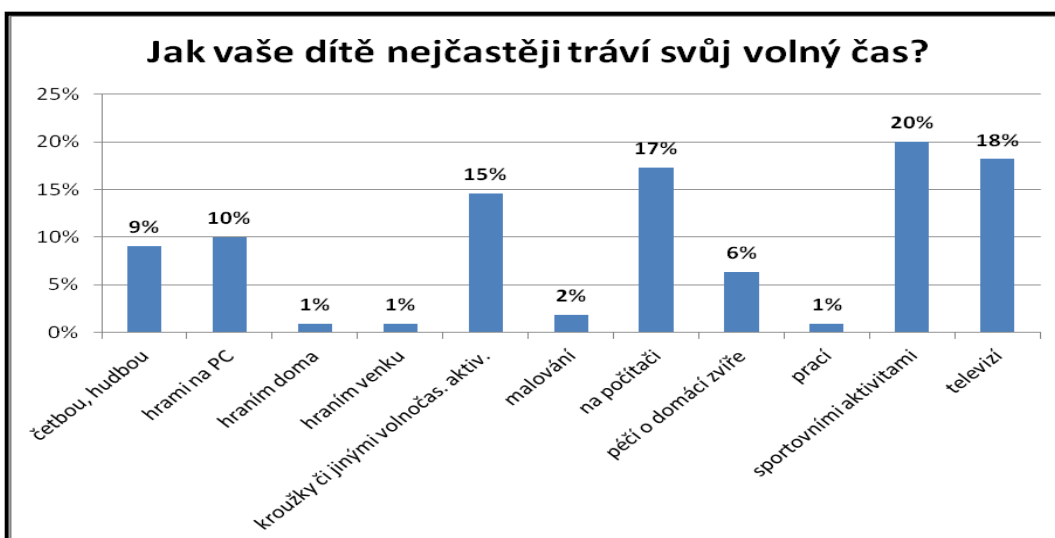
Graf 26. Školské výsledky dětí respondentů

Školské výsledky svého dítěte označila většina (54%) dotazovaných za výborné, (43%) za průměrné a (3%) za špatné.

Otázka č. 29: Jak vaše dítě nejčastěji tráví svůj volný čas?

Graf 27. Nejčastější způsob trávení volného času dětí respondentů

Mezi nejčastější způsoby, jak jejich dítě tráví svůj volný čas, uvedli dotazovaní sportovní aktivity (20%), televizi (18%) a počítač (17%). Dále pak kroužky či jiné volnočasové aktivity (15%), hry na PC (10%), četbu a hudbu (9%) a péči o domácí zvíře (6%). Nejméně často bylo uvedeno malování (2%), hraní doma, hraní venku a práce (1%).

Otázka č. 30: Jak často má vaše dítě sklony k útočnému jednání?

Graf 28. Četnost sklonů dětí respondentů k útočnému jednání

(55%) dotazovaných uvedlo, že jejich dítě má sklony k útočnému jednání jednou za čas, zbývajících (45%) uvedlo, že nikdy a variantu „denně“ nikdo nevyužil.

Otázka č. 31: Kde všude jste se s agresivitou setkal/a?

1.1.1.1 Na otázku, kde všude se s agresivitou respondenti setkali, odpovídali nejčastěji, že v zaměstnání, ve škole a nebo doma (ve většině případů v době svého vlastního dětství). Méně často bylo uvedeno na dětském hřišti, stejně jako v obchodě, na ulici a na návštěvě u známých. Po jednom případě byla uvedena i silniční doprava a hospoda. Tři respondenti odpověděli, že se s agresivitou setkávají všude.

Otázka č. 32: Když jste cítil/a agresivitu, co jste v ten moment udělal/a?

1.1.1.2 Na další otázku, jak se respondenti chovali, když cítili agresivitu, odpověděli nejčastěji, že nadávali. Stejný počet respondentů se snažil uklidnit, počkat a rozmyslet si reakci. Jako druhé nejčastější bylo uvedeno „snažila jsem se situaci

řešit“, stejně jako protichůdné „neudělala jsem nic“. Po jednom případě byl uveden útek, případně útek kvůli bezpečí dítěte, snaha situaci zabránit a rozbití věcí.

Otázka č. 33: Co myslíte, že způsobí, že vaše dítě zareaguje agresivně?

1.1.1.3 S výraznou převahou byl jako důvod vyvolávající agresivní reakci vlastního dítěte uveden zákaz něčeho nebo nevyhovění dítěti. Jako druhá nejčastější pak provokace ostatních (spolužáků, sourozenců...). Za ní pak situace, kdy dítěti někdo ubližuje a jeho agrese pak hraje roli obrany. Po dvou případech se v odpovědích objevily i varianty „rozčilení“, „posmívání ostatních“ a „špatná známka“.

5.2 Analýza výsledků a diskuse

Při zpracování výsledků považuji za agresivní dítě takové, o kterém rodič alespoň ve dvou otázkách z otázek 17, 19, 21 a 22 odpověděl „ano“ nebo odpověděl alespoň jednou „ano“ a u otázky 30 označil „jednou za čas“ nebo „denně“.

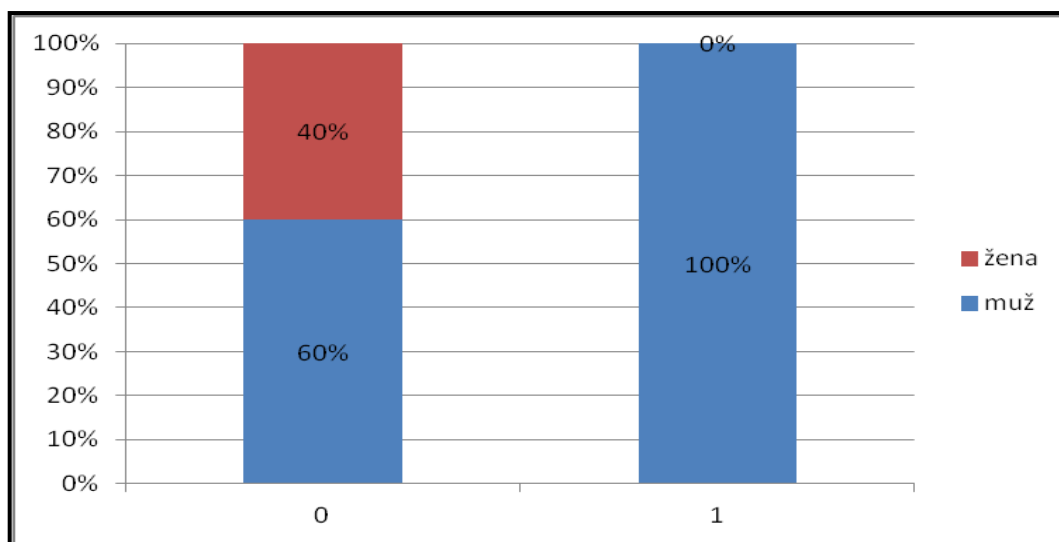
V návaznosti na výše uvedené jsem zavedla pro účely hodnocení ukazatel *míra agrese*, který bude odrážet počet výše uvedených otázek, na které rodič odpověděl kladně, případně „jednou za čas“ nebo „denně“. Tento ukazatel bude uvádět míru agrese dítěte/mladistvého.

Volnočasové aktivity jsem rozdělila do dvou skupin. Jedna skupina jsou aktivity „pasivní“ (např. hra na PC, četba, malování...) a druhá skupina jsou „aktivní“ (sportovní aktivity, vycházky apod.). U některých respondentů se nedalo jednoznačně rozhodnout (byl uveden stejný počet aktivních jako pasivních činností) – v těchto případech je třeba získat ještě další informaci, kolik času dítě kterou aktivitou stráví.

V následujících grafech jsou shrnuty stanovené předpoklady se snahou o jejich potvrzení či vyvrácení.

1. Předpoklad: *Mezi agresivní mládeží převažují chlapci.*

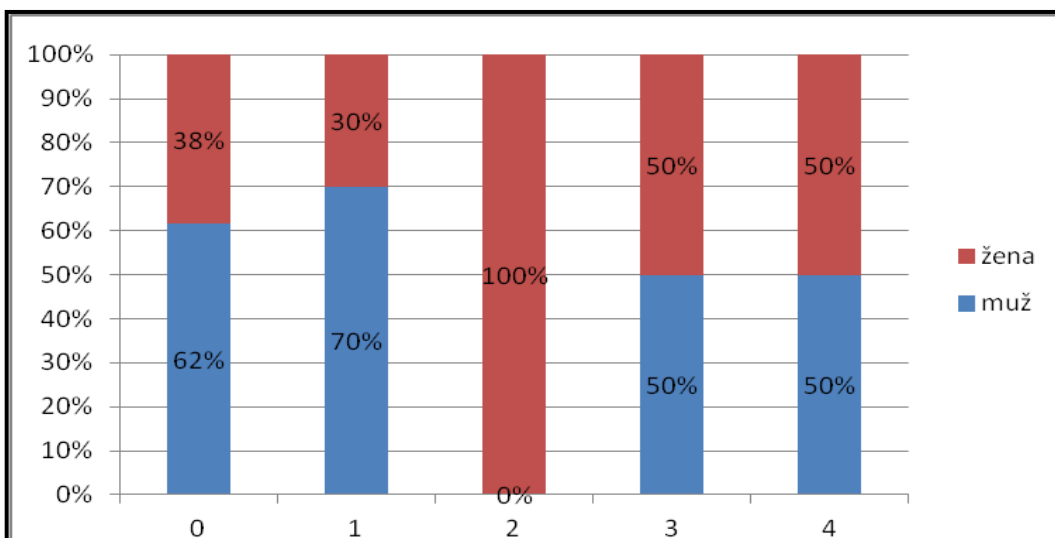
Graf 29. Mezi agresivní mládeží převažují chlapci

Mezi mládeží se nevyskytovalo mnoho agresivních rysů, proto jsou zastoupeny jen nízké úrovně míry agrese – 0 a 1. Skupinu „agresivní mládež“ tedy nemůžeme smysluplně zkoumat.

2. Předpoklad: *Mezi agresivními dětmi převažují chlapci.*

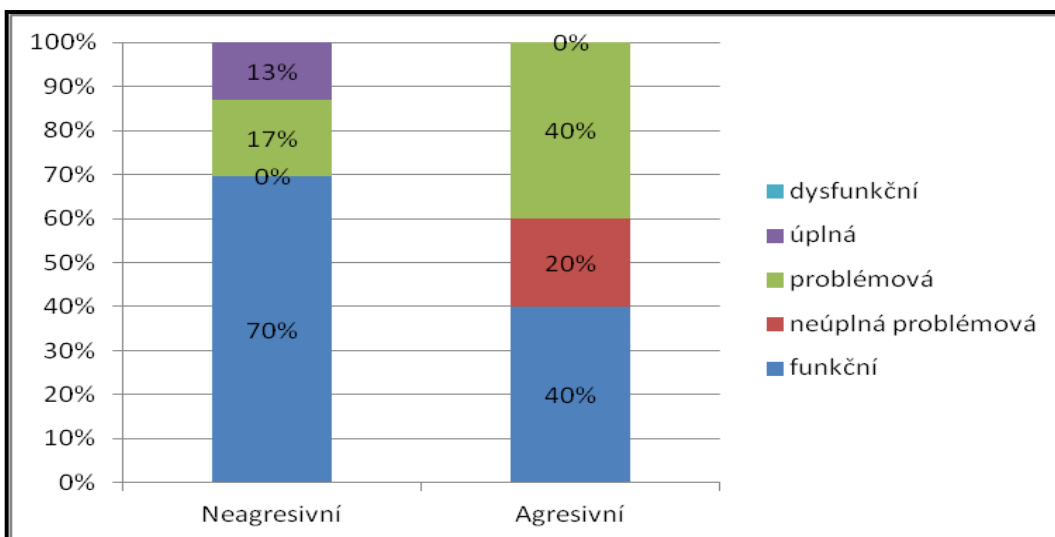
Graf 30. Mezi agresivními dětmi převažují chlapci

Připomeňme, že za agresivní bereme děti s mírou agrese 2 - 4. Jak vidíme, naše data neprokázala, že by mezi těmito dětmi byl větší podíl mužů, resp. chlapců, než dívek, resp. žen.

3. Předpoklad: *Nejvíce agresivních dětí pochází z dysfunkčních rodin.*

Graf 31. Nejvíce agresivních dětí pochází z dysfunkčních rodin

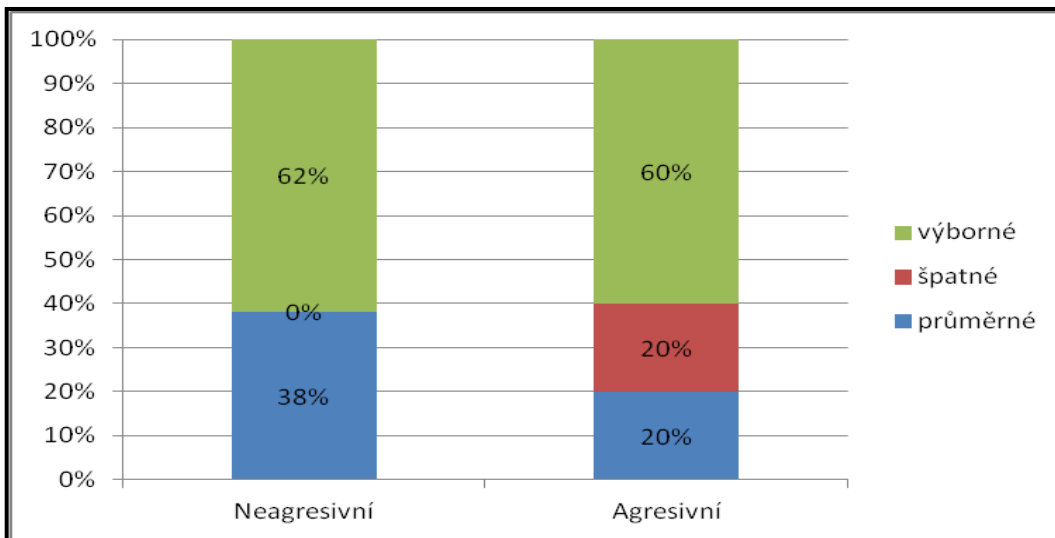

Naše data ukázala, že 40% agresivních dětí pochází z rodiny funkční, což je stejně jako z rodiny problémové. To se může na první pohled jevit jako překvapivý výsledek. Je ale třeba mít na paměti, že hodnocení rodiny nám dává rodič, který nemusí být vždy schopen

objektivitu, resp. je nepravděpodobné, že označí svoji rodinu jako dysfunkční, i kdyby ona taková byla.

4. Předpoklad: *Agresivní děti mají horší školní výsledky.*

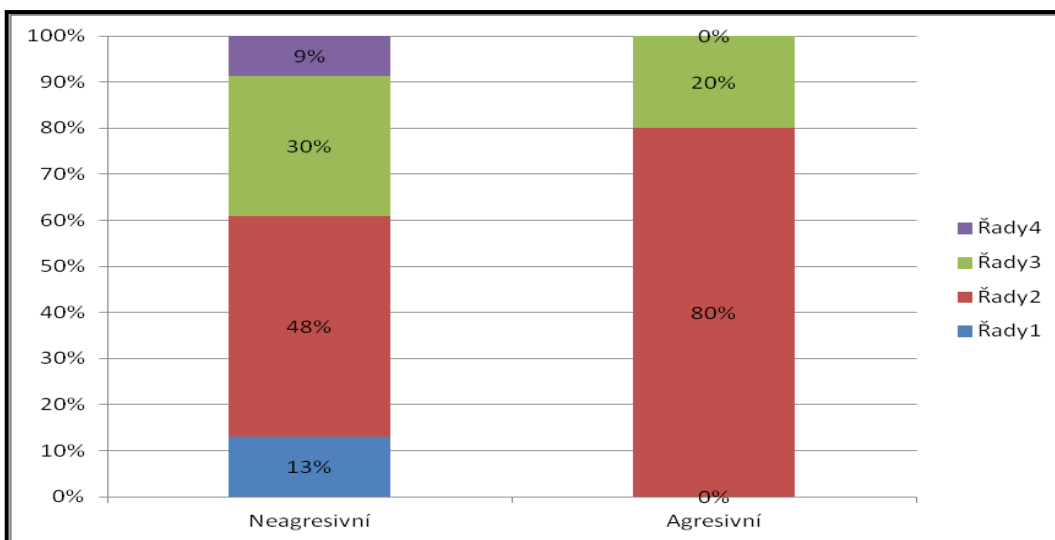
Graf 32. Agresivní děti mají horší školní výsledky

Mezi školními výsledky agresivních dětí se vyskytovaly výsledky „špatné“. Data tedy prokázala náš předpoklad, že agresivní děti mají školní výsledky horší než děti neagresivní.

5. Předpoklad: *Agresivní děti mají konfliktnější rodiče než děti neagresivní.*

Graf 33. Agresivní děti mají konfliktnější rodiče než děti neagresivní

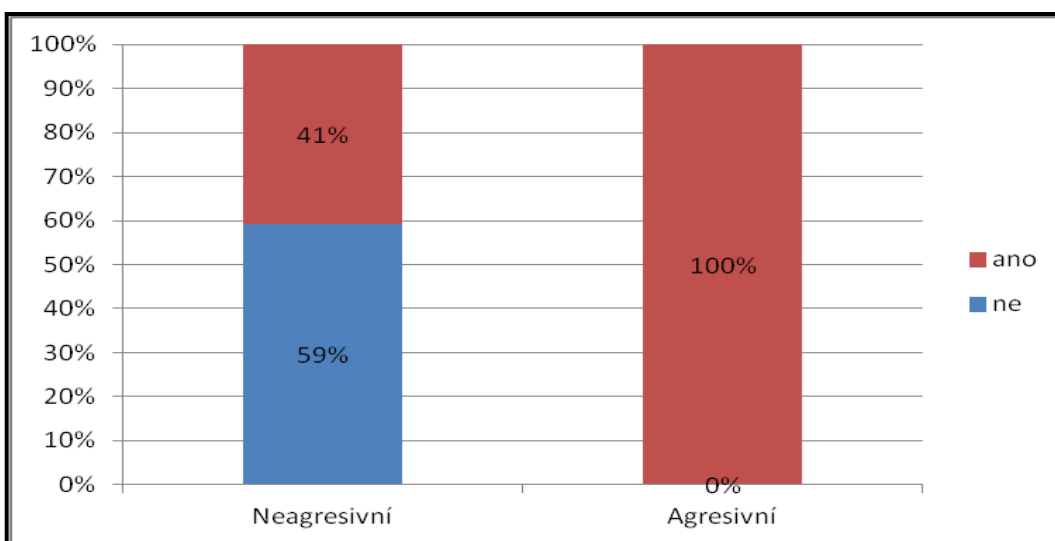

Poznámka: Rodiče ohodnotili svoji konfliktnost na škále 1 („vůbec se nerozčiluji“) až 5 („jsem snadno v afektu“).

Vidíme, že u agresivních dětí převažují rodiče, kteří ohodnotili svoji konfliktnost známkami 2 nebo 3. Ty by mohly být interpretovány jako „téměř se nerozčiluji“ a „rozčiluji se středně často“. U neagresivních dětí mají větší podíl rodiče, kteří ohodnotili svoji konfliktnost známkou 3 a 4. Nedá se proto říci, že by agresivní děti měli konfliktnější rodiče.

6. Předpoklad: Rodiče agresivních dětí jsou snadněji vyprovokováni dítětem k nepřiměřené reakci.

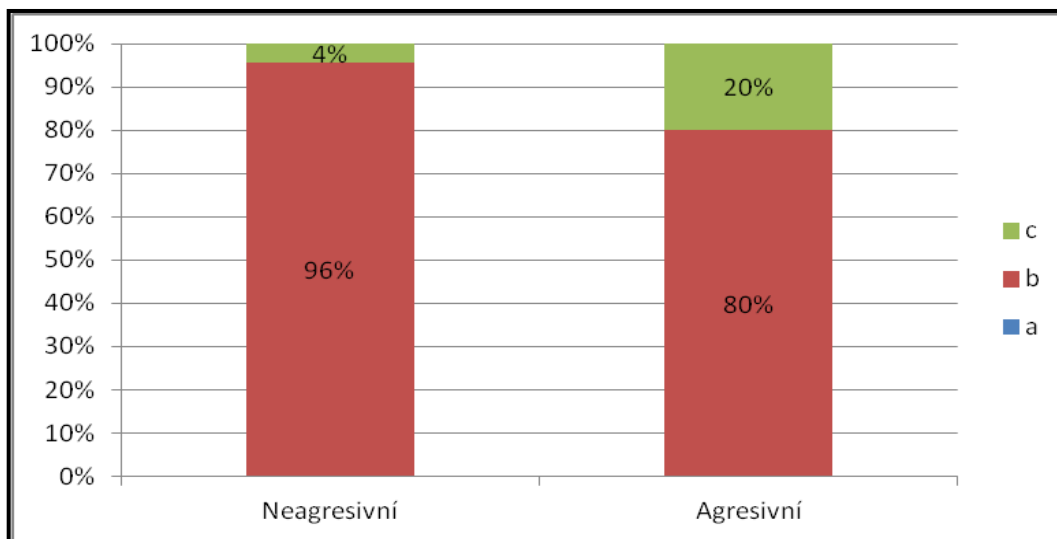
Graf 34. Rodiče agresivních dětí jsou snadněji vyprovokováni dítětem k nepřiměřené reakci

Vidíme, že rodiče všech agresivních dětí uvedli, že se nechají snadno vyprovokovat dítětem k nepřiměřené reakci. U neagresivních dětí je vyšší podíl těch, jejichž rodiče se nenechají snadno vyprovokovat. Proto se potvrdil náš předpoklad, že rodiče agresivních dětí se nechají snadněji vyprovokovat k nepřiměřené reakci než rodiče dětí neagresivních. Tato skutečnost je do jisté míry v nesouladu s předešlou analýzou.

7. Předpoklad: Rodiče agresivních dětí dávají přednost přísnější výchově než rodiče dětí neagresivních.

Graf 35. Rodiče agresivních dětí dávají přednost přísnější výchově než rodiče dětí neagresivních

a - benevolentní, s malými požadavky na dítě, s nízkou kontrolou a soc. zodpovědností.

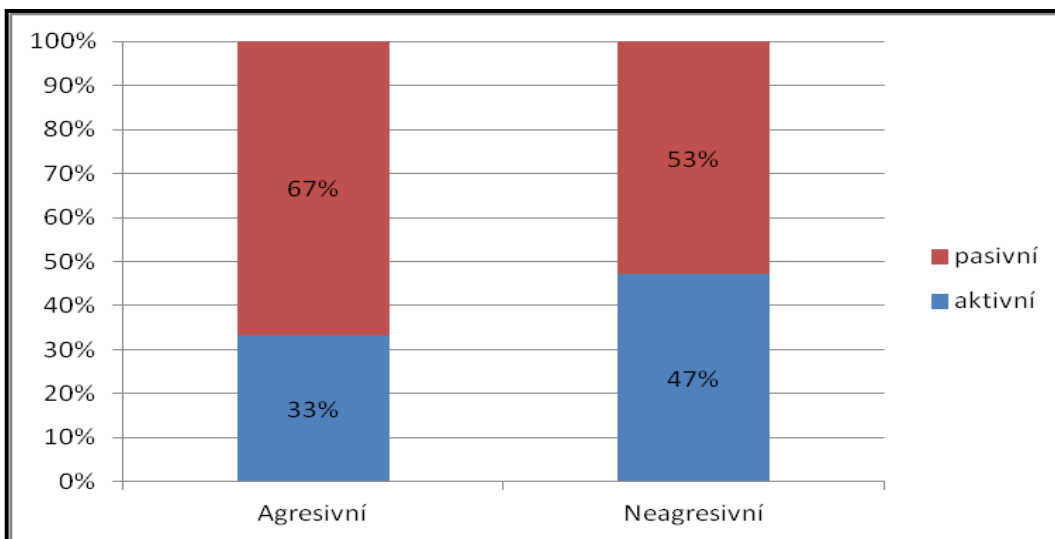
b - s jasnými a danými pravidly, přiměřeně kontrolovatelnými, s diskusí o všech rozhodnutích, důsledné a k dítěti ohleduplné, s pochopením a vzájemné tolerance.

c - s přísným dodržováním příkazů, jste nároční a kontrolujete a prosazujete svoji moc bez ohledu na názor vašeho dítěte.

Vidíme, že mezi rodiči agresivních dětí je v porovnání s druhou skupinou větší podíl těch, kteří dávají přednost přísné výchově. Dá se proto říci, že rodiče agresivních dětí dávají přednost přísnější výchově než rodiče dětí neagresivních. Lze tedy považovat uvedený předpoklad za platný.

8. Předpoklad: Agresivní děti se věnují více pasivním volnočasovým aktivitám než děti neagresivní.

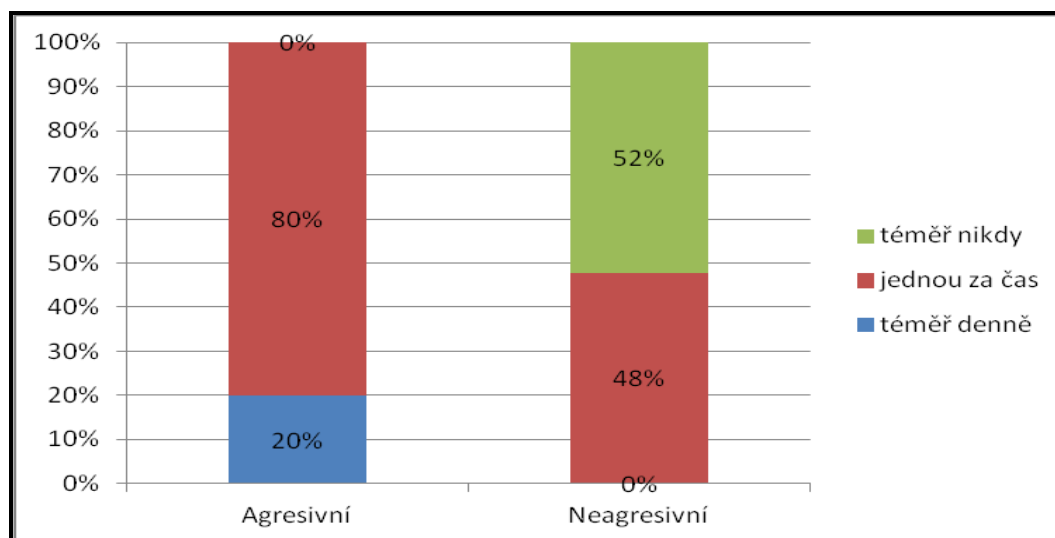
Graf 36. Agresivní děti se věnují více pasivním volnočasovým aktivitám než děti neagresivní

Jak vidíme, u agresivních dětí mají větší podíl pasivní volnočasové aktivity, než činnosti aktivní. Proto lze přijat náš předpoklad, že agresivní děti dávají častěji přednost pasivním volnočasovým aktivitám než děti neagresivní.

9. Předpoklad: Agresivní děti sledují častěji agresivní filmy v TV.

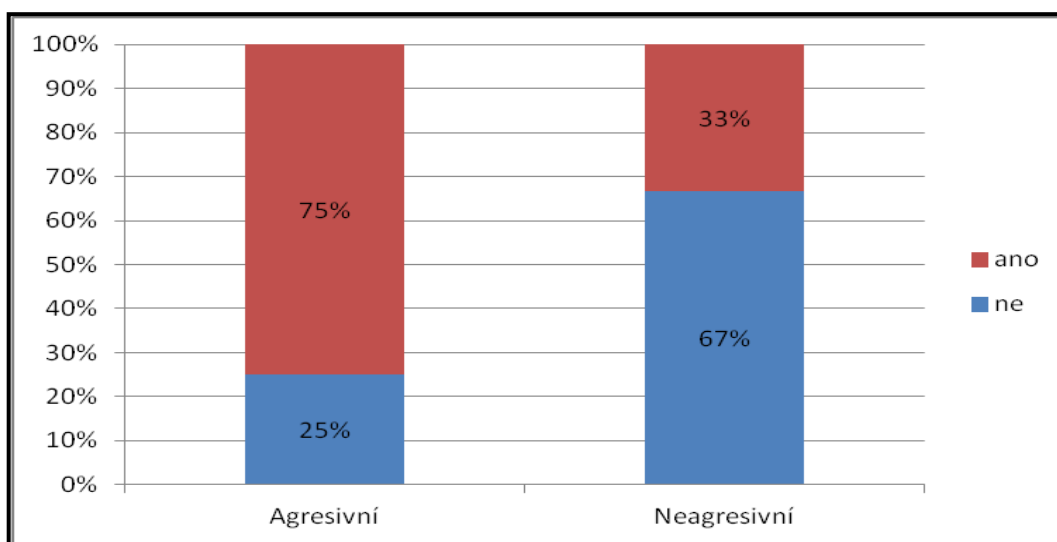
Graf 37. Agresivní děti sledují častěji agresivní filmy v TV

Z grafu je patrné, že agresivní děti sledují častěji agresivní filmy v Tv než děti neagresivní. Předpoklad o možném dopadu či oblibě sledování agresivních pořadů lze orientačně považovat za potvrzený.

10. Předpoklad: Podíl těch, kteří hrají násilné a bojové PC hry, je mezi agresivními dětmi větší, než u dětí neagresivních.

Graf 38. Podíl těch, kteří hrají násilné a bojové PC hry, je mezi agresivními dětmi větší, než u dětí neagresivních.

Podíl dětí, které hrají bojové a násilné PC hry, je mezi agresivními dětmi (75%), zatímco mezi neagresivními je to pouze (33%). Potvrdil se nám tedy předpoklad, že podíl těch, kteří hrají násilné a bojové PC hry, je mezi agresivními dětmi větší, než u dětí neagresivních.

5.3 Shrnutí stanovených předpokladů zkoumání a doporučení do praxe

Na základě shrnutých výsledků z výzkumného šetření lze říci, že na vzniku agresivních projevů se může podílet několik faktorů.

Předpokládaný vliv pohlaví v souvislosti s projevy agresivního chování se v našem sledovaném souboru nepotvrdil. Podle údajů prezentovaných v grafu č. 29 a 30, které uvedli respondenti, resp. rodiče se mezi jejich dětmi a mladistvými objevoval stejný podíl jak mužského tak i ženského pohlaví. Vzhledem k tomu, že byl minimální počet mladistvých s agresivními projevy, nešlo tuto skupinu smysluplně zkoumat. Samotný výzkum se tedy zaměřoval především na děti.

Obdobně **předpoklad, že nejvíce agresivních dětí pochází z dysfunkčních rodin** se ukázal v našem souboru nevýznamný. Nahlédnutím do grafu č. 31 je zřejmé, že 40% agresivních dětí pochází z rodiny funkční, stejně jako z rodiny problémové. V tomto případě však musíme brát v potaz, že rodiče svoji rodinu pravděpodobně neoznačí jako dysfunkční ani v případě, kdyby se o takovou rodinu skutečně jednalo. Proto tyto údaje nelze vyhodnotit jako relevantní. Cílem bylo zjistit, zda problémy v rodině mohou negativně ovlivňovat dítě v jeho agresivitě.

Předpoklad, že agresivní děti mají horší školní výsledky je zachycen údaji v grafu č. 32, který nám ukazuje, že mezi agresivními dětmi se objevovaly horší školní výsledky ve 20 %. Na základě těchto údajů lze tedy považovat uvedený předpoklad za potvrzený.

Další **předpoklad, že agresivní děti mají konfliktnější rodiče než děti neagresivní** se projevil jako diskutabilní. Rodiče agresivních dětí se ohodnotili na škále 1 „vůbec se nerozčiluji“ až 5 „jsem snadno v afektu“ známkami 2 „téměř se nerozčiluji“ a 3 „rozčiluji se středně často“. Rodiče neagresivních dětí se ohodnotily známkami 3 a 4. Podle výsledků uvedených v grafu č. 33 lze říci, že konfliktní povaha rodiče nemá zásadní vliv na agresivní chování dítěte. Stanovený předpoklad nám měl potvrdit, zda konfliktní povaha rodiče může být v souvislosti s agresivními projevy dítěte.

S tímto však nekoresponduje následující zjištění, že **rodiče agresivních dětí jsou snadněji vyprovokováni dítětem k nepřiměřené reakci.** Podle výsledků uvedených v grafu č. 34 můžeme říci, že 100% rodičů agresivních dětí se nechá snadno vyprovokovat dítětem k nepřiměřené reakci. Tento předpoklad potvrzuje vliv dědičnosti či modelového vzoru chování rodiče na vznik agresivity u svého dítěte.

Jakému výchovnému stylu dávají rodiče agresivních dětí přednost, bylo obsahem dalšího předpokladu. Domnívali jsme se, že rodiče agresivnějších dětí dávají přednost přísnější výchově než rodiče dětí neagresivních. V grafu č. 35 se mezi sledovanými agresivními dětmi objevovali ve 20% rodiče, kteří upřednostňují přísnou výchovu, která je založená na přísném dodržování pravidel a příkazů včetně kontroly a prosazování moci bez ohledu na přání dítěte. Můžeme tedy říci, že na základě zjištěného lze stanovený předpoklad potvrdit. Výzkumné šetření mělo ověřit případnou souvislost agresivního chování dítěte s přísnou výchovou, kdy příkazy a tresty mohou negativně ovlivňovat dítě ke vzniku agresivního chování.

Dále byl ověřován ***předpoklad, že agresivní děti se věnují více pasivním volnočasovým aktivitám než děti neagresivní.*** V tomto případě jsem rozdělila zjištěné činnosti na aktivní (např. sport, práce, kroužky) a pasivní (např. hra na PC, četba, hudba, televize). Graf č. 36 nám dokládá, že agresivní děti v 67% dávají více přednost pasivnějším činnostem. Stanovený předpoklad lze tedy na základě zjištěných údajů orientačně potvrdit. Cílem bylo zjistit, zda děti, které se věnují aktivním činnostem ve svém volném čase mají menší sklony k agresivním projevům.

Předpoklad zaměřený na vliv televizních pořadů s agresivní tematikou na vznik agresivního chování vyústil v závěr, že *agresivní děti sledují častěji agresivní filmy v TV.* Podle výsledků uvedených v grafu č. 37 je patrné, že agresivní děti v 80 % sledují jednou za čas agresivní filmy v TV a ve 20% denně.

Obdobně naše šetření dokládá skutečnost, že ***podíl těch, kteří hrají násilné a bojové PC hry, je mezi agresivními dětmi větší, než u dětí neagresivních.*** Graf č. 38 ukazuje, že 75% agresivních dětí hraje násilné PC hry. Můžeme tedy potvrdit náš předpoklad, že mediálně prezentovaného násilí má vliv na vznik agresivního chování u dětí.

V kontextu zjištěných údajů, je i přes jejich orientační charakter do značné míry zřejmé, že agresivita se objevuje v relativně stejné míře jak u mužského tak i ženského pohlaví. Můžeme také do jisté míry potvrdit, že špatné školní výsledky mohou mít určitou spojitost s problémovým chováním dítěte. Na vzniku agresivity se patrně podílejí faktory, jako je rodina uplatňující přísnou výchovu nebo zvýšená podrážděnost jednoho z rodičů. Tzn., že vliv dědičnosti spolu s každodenním modelem chování tu sehrává určitou roli při vzniku agresivního chování u dítěte. Dále způsob, jak dítě tráví svůj volný čas, představuje také určité riziko vzniku agresivního chování. Pasivní volnočasové aktivity, jako např. sledování agresivních filmů v TV či hraní násilných PC her, zřetelně negativně ovlivňují dítě v agresivních projevech.

Lze tedy říci, že na základě zjištěných údajů je třeba změnit celkový přístup rodiny k dítěti, tzn. konkrétně její výchovu. Rodina, která upřednostňuje přísnou autoritářskou výchovu, představuje pro dítě značné riziko. Dítě si tak osvojí špatné vzorce chování a jednání a uchová si je až do dospělosti. Proto je velmi důležité uplatňovat spíše demokratickou výchovu, která je založená na vzájemné toleranci a pochopení a která se vyznačuje jasnými pravidly, přiměřeně kontrolovatelnými.

Samotný školní prospěch může také mnohé naznačit. U dítěte, které mívá častěji špatné známky je třeba zvýšit pozornost jak ze strany rodičů tak i pedagogů. Špatné známky mohou u dítěte vyvolávat agresivní reakce vůči ostatním, lépe prospívajícím spolužákům. V tomto případě je důležité věnovat dítěti dostatek času a pozornosti a pomáhat mu také i s učením.

Vzhledem k tomu, že dědičnost nelze ovlivnit, musíme mít na paměti, že nepřiměřené reakce rodiče, které jsou důsledkem jeho zvýšené podrážděnosti a které negativně ovlivňují dítě, je třeba co nejvíce eliminovat.

Zejména by měly rodiče vědět, jak jejich dítě tráví svůj volný čas a snažit se mu ho smysluplně naplánovat. Musí mít také přehled o tom, zda jejich dítě sleduje ve svém volném čase agresivní filmy v TV a jak často a to samé platí i v případě hraní násilných PC her. V tomto případě může dítě mediálně prezentované násilí vnímat jako běžnou normu ve společnosti, kdy tu hrozí riziko stylizace dítěte do role násilného hrdiny. Je tedy dobré dítěti nabídnout jiné alternativy, čili aktivity, které působí pozitivně (např. kolektivní sporty, při kterých se dítě učí navazovat vztahy s ostatními nebo individuální sportovní činnosti, či jiné aktivity, při kterých si dítě vybíjí svoji negativní energii).

Podle mého názoru, dodržování těchto pravidel bude ve značné míře přispívat k eliminaci tohoto patologického chování, kdy tu nejdůležitější roli sehrávají právě rodiče.

Závěr

Skutečnost, že agresivita v posledních letech značně narůstá a to, že její intenzita stále nabývá na síle, nás nutí se tímto jevem zabývat, ať již z hlediska široké odborné veřejnosti, tak i z hlediska laických, pasivně přihlížejících jedinců. Tento fakt mi byl také podnětem k napsání mé bakalářské práce.

Agresivita ve svém důsledku představuje značné riziko zdravého vývoje naší populace. Abychom agresivnímu chování u našich dětí a mládeže zabránili, je třeba tento sociálně patologický jev pochopit více do hloubky. Je důležité vědět, co vlastně agresivita znamená, jakými způsoby se projevuje, jaká možná rizika pro nás představuje, ale zejména je důležité znát všechna možná řešení, jak jí předcházet či usměrňovat.

Nejvíce náchylné jsou především děti a mladiství. Zejména pak děti, které nemají ještě dokonale vyvinuté rozlišovací schopnosti, nedokáží rozlišovat co je ještě přijatelné a co už překročilo rámeček únosnosti. Je tedy třeba, abychom je před tímto sociálně patologickým jevem chránili a věnovali jim dostatečnou pozornost.

Z výzkumného šetření vyplývá, že agresivita se objevuje v relativně stejné míře jak u mužského tak i ženského pohlaví. Na základě zjištěných údajů lze také říci, že určitou souvislost má i agresivní chování se špatným školním prospěchem dítěte. Dále rizika, která souvisí se vznikem agresivního chování jsou multifaktoriální, do nichž můžeme zařadit především autoritářskou čili přísnou výchovu v rodině. Jedná se o přísné dodržování pravidel a minimální či žádné respektování dítěte, kdy tato výchova představuje značné riziko vzniku tohoto sociálně patologického jevu. Určitý vliv tu má i dědičnost spolu s modelovým vzorem chování, konkrétně zvýšená podrážděnost rodiče, který se v důsledku toho dopouští častých a nepřiměřených reakcí, působících na dítě negativně. Také způsob trávení volného času, může představovat pro dítě určité riziko. Zejména pak v případě, kdy dítě dává přednost pasivním činnostem před aktivními. Jedná se především o sledování agresivních filmů v TV a hraní PC her, které mají násilný a bojový charakter. Dítě nedokáže rozeznat realitu od fikce a tak se sžívá s rolí agresivního hrdiny i ve skutečném životě.

Závěrem chci říci, že si musíme uvědomit, že agresivita se stává čím dál častějším jevem, kterému je třeba se postavit čelem. Nicméně samotná teorie nestačí, důležité je především konat. Jde zejména o budoucnost našich dětí, kdy tento fakt musíme mít pořád na paměti.

Shrnutí

Obsahem bakalářské práce je objasnění problematiky agresivního chování u dětí a mládeže se zaměřením na současnou situaci. Prvotním cílem bylo přiblížit tento sociálně patologický jev s důrazem na lepší orientaci v něm. V úvodu bakalářské práce jsem si stanovila cíl a celkovou strukturu, podle které se práce odvíjela. Vzhledem k tomu, že téma agresivity je rozsáhlé, je bakalářská práce rozdělena na část teoretickou a praktickou, v nichž každá z kapitol pojímá agresivitu z jiného úhlu.

První kapitola se zabývá vymezením pojmů agrese a agresivita, kde je nedílnou součástí i charakteristika druhů agrese a souvisejících pojmů s agresivitou. Mimo jiné se zabývá i popisem projevů agresivity, v rámci kterých jsou uvedeny podrobněji pojmy šikana a kyberšikana. Dále je v první kapitole zaměřena pozornost na současnou situaci v oblasti agresivity a také na porovnávání rozdílů v chování chlapců a dívek.

Druhá kapitola popisuje faktory, které představují riziko vzniku agresivních projevů, ať již z hlediska vnitřního nebo vnějšího působení.

Příčiny, které se podílejí na zvýšeném výskytu agrese jsou uvedeny v kapitole třetí, kde jsou popsány ty nejpodstatnější.

Čtvrtá kapitola je pojímána z hlediska prevence a eliminace agresivity. Jsou v ní uvedeny možné příklady řešení, které představují určité východisko pro prevenci a usměrňování agresivity.

V poslední páté kapitole, která je věnována praktické části bakalářské práce, jsou shrnuta a prezentována veškerá zjištění z výzkumného šetření společně i s výzkumnými předpoklady v podobě grafů. Nedílnou součástí je i doporučení, které vychází ze zjištěných výsledků výzkumu.

The summary

The content of the bachelor thesis is to clarify the issue of aggressive behavior of children and youth with focus on the current situation. The primary goal was to focus on this social pathological phenomenon with emphasis on better understanding. In the introduction to the thesis I set the main goal and overall structure, according to which the work unfolded. Because the theme aggression is quite extensive, the bachelor thesis is divided into theoretical and practical parts, each of the chapters looks at the aggression from another angle.

The first chapter deals with the definition of aggression, the characteristics of types of aggression and terms related with aggression are integral parts there. Among other things, the first chapter deals with the description of expressions of aggression. There are listed the terms of bullying and cyberbullying in more detail. Furthermore, the attention in the first chapter is paid to the current situation of aggression and also to the comparison of the differences between the behavior of boys and girls.

The second chapter describes the factors that present a risk of aggressive behavior, whether from an internal or external action.

Causes that contribute to the increased incidence of aggression are presented in the third chapter which describes the most important of these causes.

The fourth chapter deals with terms of prevention and elimination of aggression. They are listed in the examples of possible solutions which represent a basis for the prevention and the control of aggression.

The final fifth chapter, which is devoted to the practical part of the thesis, all the findings of the research with research assumptions are summarized and presented in the form of graphs. An important part of the chapter is the recommendation based on the identified research results.⁵

Seznam použitých zkratk:

Např.	Například
Apod.	A podobně
Tzn.	To znamená
Aj.	A jiné
Atd.	A tak dále
Tzv.	Tak zvaně
S.	Strana
Č.	Číslo
PPP	Pedagogicko - psychologická poradna
SVP	Středisko výchovné péče
ICT	Informační a komunikační technologie
Resp.	Respektive
TV	Televize
PC	Personal computer

Seznam literatury

Odborná literatura

ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 101 s. ISBN 80-7178-808-2.

ČERMÁK, I. ed. *Lidská agrese a její souvislosti*. Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.

ERKERT, A. *Hry pro usměrňování agresivity: 100 námětů pro činnosti s dětmi ve věku od 3 do 8 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 95 s. ISBN 80-7178-938-0.

KOHOUTEK, R. *Základy užité psychologie*. Brno: Cerm, 2002. 545 s. ISBN 80-214-2203-3.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 152 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha, 1986.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 175 s. ISBN 80-7178-689-6.

ŠTÍPEK, P. *Dítě na zabítí: příručka pro rodiče dětí a dospívajících s problémovým*

chováním. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 199 s. ISBN 978-80-7367-981-1.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese : variabilita a patologie lidské psychiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-214-9.

VAŠUTOVÁ, M. a kol. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. 225 s. ISBN 978-80-7368-858-5.

Periodické prameny

ŠPAČKOVÁ, R. Proč jsi zlý? In. *Rodina a škola*. 2005. Praha: Portál, č. 3. s. 12. ISSN 0035-7766.

Elektronické zdroje

CHOVÁNÍ. EU. Agrese. [online]. [cit. 2013-06-16]. Dostupné z: <http://www.chovani.eu/agrese/c270>

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Dotazník

Příloha č. 1

Dotazník

Agresivita u dětí a mládeže v současné době

Dobrý den,

do rukou se vám dostává dotazník, v rámci kterého bych chtěla zjistit vaše názory a postoje k agresivitě a šikaně. Cílem dotazníku je zjistit, jaká je současná situace v oblasti agresivního chování u dětí a mládeže, co se změnilo v posledních 10 letech a navrhnout na základě zjištěných údajů potřebná a účinná řešení. Dotazník vám nezabere více jak 15 min. Dotazník je anonymní a bude použit v praktické části mé bakalářské práce. Prosím o jeho pravdivé vyplnění a zakroužkování vybrané odpovědi.

Předem vám moc děkuji za váš čas a ochotu.

1) Jaké je vaše pohlaví? muž žena

2) Jaký je váš věk?

3) Setkáváte se v současnosti s agresivním chováním více, než tomu bylo před 10 lety?

a) ano

b) ne

c) nevím

4) Setkali jste se vy nebo vaše děti osobně s agresivitou nebo šikanováním?

a) ano b) ne

5) Kdo byl obětí agresivity nebo šikanování? a) já b) dítě

6) Kdo byl agresorem? muž žena?

7) Věděli byste i přibližně věk agresora?

8) V jaké rodině vaše dítě vyrůstá (pokuste se zhodnotit co nejvíce objektivně).

a) funkční (velmi dobré vztahy mezi všemi členy)

b) problémová (výskyt závažnějších poruch některých nebo všech rodinných funkcí – vážněji však neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte)

c) disfunkční (výskyt vážných poruch funkcí rodiny – ohrožují nebo poškozují rodinu, jako celek, zejména vývoj dětí)

d) afunkční (poruchy jsou velkého rázu, rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí)

e) úplná (oba rodiče)

f) neúplná (jeden z rodičů chybí, např. žije mimo rodinu)

9) Kdo je podle vás agresivnější? děti mladiství

10) Setkali jste se u vašich dětí s projevy agresivity nebo šikany?

a) ano

b) ne

c) nevím

11) Jaké je pohlaví vašich dětí? mužské ženské

12) Jaký je jejich věk?

13) Když vaše dítě někdo uhodí nebo mu jinak ubližuje, oplatí mu to?

a) ano

b) ne

c) nevím

14) Vyprovokuje vás vaše dítě snadno k nepřiměřené reakci? např. (afekt, křik, tělesný trest apod.)

a) ano

b) ne

15) Při běžné neshodě s dítětem řešíte situaci nejčastěji:

a) pohlávkem

b) domluvou

c) diskuzí

d) zákazem něčeho

e) jinak (uveďte):

16) Myslíte si o sobě, že jste konfliktní povaha? (oznámkujte se)

vůbec se nerozčiluji

jsem snadno v afektu

1

2

3

4

5

17) Stává se vašemu dítěti, že ubližuje ostatním?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

18) Nejlepší způsob zvládnání agrese je podle vašeho mínění:

- a) ventilace (vybití zlosti)
- b) zadržení (relaxace, snaha se uklidnit, seberegulace)
- c) nevím

19) Bývá vaše dítě rozčilené natolik, že se chová agresivně? např. (hází a rozbíjí předměty, ubližuje ostatním apod.).

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

20) Kteří z uvedených činitelů si myslíte, že nejvíce vedou k agresivitě?

(zaškrtněte maximálně tři možnosti, případně uveďte jiné)

návykové látky (alkohol apod.), PC hry, sport, žárlivost, televize, internet, povaha člověka, pomluvy, stres ve škole, stres v rodině, stres v práci, hloupost, závist, frustrace, nepřiměřené až agresivní chování ostatních, strach, soupeření, napadení, odplata, neschopnost vyniknout, podrážděnost, jiné:

21) Myslíte si, že je vaše dítě více podrážděnější než ostatní děti?

- a) ano
- b) ne

22) Dostane se vaše dítě snadno a často do konfliktu s jinými, např. do rvačky apod.?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

23) Agresivní chování dětí bývá podle vás zapříčiněno nejčastěji:

- a) nedostatkem péče, zájmu ze strany rodičů
- b) výbušností rodičů a jejich nekontrolovatelným chováním
- c) šikanou ve škole (i mimo ni)
- d) hraním PC her
- e) školním prostředím
- f) televizí
- g) genetickou stránkou osobnosti
- h) nedostatkem peněz v rodině
- ch) nedostatkem volnočasových aktivit
- i) vlivem kamarádů (party apod.)

24) S agresivním chováním se ve svém okolí setkávám:

- a) nikdy
- b) jednou za čas
- c) denně

25) Jak často vaše dítě sleduje agresivní filmy v TV?

- a) téměř nikdy
- b) jednou za čas
- c) téměř denně

26) Hraje vaše dítě bojové a násilné PC hry?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

27) Jaké výchově u svého dítěte dáváte přednost?

- a) benevolentní, s malými požadavky na dítě, s nízkou kontrolou a soc. zodpovědností

- b) s jasnými a danými pravidly, přiměřeně kontrolovatelnými, s diskuzí o všech rozhodnutích, důsledné a k dítěti ohleduplné, s pochopením a vzájemné tolerance
- c) s přísným dodržováním příkazů, jste nároční a kontrolujete a prosazujete svoji moc bez ohledu na názor vašeho dítěte

28) Jaké jsou školní výsledky vašeho dítěte?

- a) výborné
- b) průměrné
- c) špatné

29) Jak vaše dítě nejčastěji tráví svůj volný čas?

- a) sportovními aktivitami
- b) hrami na PC
- c) na počítači
- d) četbou, hudbou
- e) televizí
- f) péčí o domácí zvíře
- g) kroužky či jinými volnočasovými aktivitami
- h) jinak (uveďte):

30) Jak často má vaše dítě sklony k útočnému jednání?

- a) nikdy
- b) jednou za čas
- c) denně

31) Kde všude jste se s agresivitou setkal/a?

.....

.....

32) Když jste cítil/a agresivitu, co jste v ten moment udělal/a?

.....

.....

33) Co myslíte, že způsobí, že vaše dítě zareaguje agresivně?

.....

.....